

Genel Kurulu

Distr.: General
11 Ağustos 2000

Orjinali: İngilizce ve Fransızca

Bu belge İnsan Hakları Ortak Platformu tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. (www.ihop.org.tr)

Elli Beşinci Oturum

Öngörülen gündemin 116. maddesi *

İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Etkin Biçimde Kullanılmasının İyileştirilmesi İçin Alternatif Yaklaşımları İçeren İnsan Hakları Soruları

Dini hoşgörüsüzlüğün tüm biçimlerinin ortadan kaldırılması

Genel Sekreter tarafından açıklandı†

Genel Sekreter, 17 Aralık 1999 54/159 nolu kararı ile uyumlu olarak 30 Kasım- 9 Aralık 2000 tarihleri arasına Türkiye ziyareti ile ilgili olarak, İnsan Hakları Komisyonu Özel Raportörü, Abdelfattah Amor tarafından hazırlanan, din ve inanç özgürlüğüne dayalı hoşgörüsüzlük ve ayrımcılığın tüm biçimlerinin ortadan kaldırılması ara raporunu Genel Kurul Ek 1'de üye devletlere dağıtmaktan onur duyar.

* A/55/150 and Corr.1 to 3.

† Genel Kurulun 54/248 kararı, C bölümü, 1. parag. ile uyumlu olarak bu rapor 11 Ağustos 2000 tarihinde onaylanmıştır. Bu nedenle olabildiğince güncellenmiş bilgiyi içerir.

İnsan Hakları Özel Raportörünün Din ve İnanca Dayalı Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılığın Tüm Biçimlerinin Ortadan Kaldırılmasına Dair Ara Dönem Raporu.

Ek 1

Türkiye'deki Durum

İçindekiler

	Paragraflar	Sayfa
I. Giriş	1–8	3
II. Din ve İnanç Özgürlüğünün Yasal Yönleri	9–45	4
A. Anayasal Hükümler	9–23	4
B. Uluslararası Hukukun Şartları	24–25	7
C. Diğer Yasal Şartlar	26–45	7
III. Din ve İnanç Özgürlüğü alanındaki politika	46–67	11
A. Yetkililerle Görüşmeler	46–57	11
B. Hükümet Dışı Kuruluşlar ve Bağımsız Türk Uzmanlarla Görüşmeler	58–66	12
C. Fazilet Partisinin bir üyesi ile görüşme	67	14
IV. Gayri Müslim cemaatlerin durumu	68–122	15
A. Türk yetkililer tarafından Lozan Antlaşmasında yer aldığı gibi ve/veya azınlıklar gibi tanınan Azınlık Cemaatleri	69–98	15
B. Lozan Antlaşmasında yer alan azınlıklar gibi ve/veya yer aldığı gibi Türk yetkililer tarafından tanınmayan azınlık grupları.	99–122	20
V. Kanaat ve öneriler	123–166	23

I. Giriş:

1.30 Kasım ve 9 Aralık 1999 tarihlerinde din ve inanca dayalı ayrımcılığın ve hoşgörüsüzlüğün her biçiminin ortadan kaldırılması ile ilgili Özel Raportör, kendi talebi ve Türkiye Hükümetinin daveti ile Türkiye'yi ziyaret etti.

2.Ziyareti süresince Özel Raportör Türkiye'de Ankara, (1 -4 ve 9 Aralık), İstanbul(4 – 7 Aralık) ve Güneydoğu'da Mardin'e (8 Aralık)'a gitti. Özel Raportör Midyat'a da gitmek istedi fakat bu ziyareti güvenlik gerekçesiyle akşam 4'e kadar süren sokağa çıkma yasağı nedeniyle iptal edildi.

3.Özel raportör Dışişleri Bakanı ve meslektaşları ve İnsan Haklarından sorumlu Devlet Bakanı, Adalet Bakanı, İç işleri Bakanı, Müsteşar, Milli Eğitim Bakanı, Diyanet İşleri Başkanı, Din İşleri Yüksek Kurulu üyeleri, Anayasa Mahkemesi Başkanı, Yargıtay Birinci Başkanı, Yargıtay Başkanı, TBMM İnsan Hakları Komisyonu Başkan Yardımcısı, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan Yardımcısı gibi resmi temsilcilerle toplantılar yaptı. Bundan başka Fazilet Partisi'nden bir milletvekili ile de bir toplantı gerçekleştirildi.

4.Özel Raportör ayrıca Patrik Bartolemos, Yunan Ortodoks Kilisesi, patrik M. ve Mutafyan, Ermeni Apostolik Patriği Rabb, David Aseo, Mgr L.Pelatre ve Mgr. Marovitch, Roman Katolik Toplulukları, Bishop K. Agabaloglu, Ermeni Protestan Kilisesi; Bishop Y. Çetin, Süryani Ortodoks Kilisesi temsilcileri ve Ermeni olmayan Protestanları içeren dini temsilciler ile de görüştü. Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Türkiye İnsan Hakları Derneği ve Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin yer aldığı insan hakları örgütleri ile hükümet dışı kuruluşlarla istişareler gerçekleştirildi. Son olarak Atatürkçü Düşünce Derneği Başkanı, bazı bağımsız Türk uzmanlar ve diğer örgüt ve kişilerle de görüşmeler yapıldı.

5.Özel Raportör, Türk otoritelerine davetleri ve işbirliği için teşekkür eder. Ayrıca hükümet dışı alanda görüşebildiği pek çok yüksek nitelikli temsilciye de şükranlarını sunar. Son olarak, özel raportör ziyareti boyunca sağladıkları işbirliğinden ötürü Ankara'daki UNDP temsilcilerine şükranlarını ifade eder.

6.Özel Raportör din ve inanç özgürlüğü alanındaki ve Gayri Müslim toplulukların durumundaki

düzenleme ve politikaların incelenmesine odaklanmıştır. İlk adım olarak Türkiye'nin dini topluluklarının sayısal boyutu ile ilgili elde edilen bilginin sunulması yararlı olur. Gayri Müslimler ile ilgili olarak Dış işleri Bakanlığı aşağıdaki iki tahmine sahiptir (tarihleri belirginleştirmeden)

(a) Görev süresinde sağlanan , ilk tahmin

Ermeniler;

Yaklaşık 50,000;

51 kiliseden, 35 tanesi ibadete açık; İstanbul'un dışındaki 9 kiliseden 6'sı ibadete açık;

19 okul, 4,000 öğrenci ve 300 öğretmen

17 kültürel ve yardım dernekleri

2 gazete ve 6 dergi;

Yahudiler;

25,000 (22,000 İstanbul'da 2000 İzmir'de ve geri kalanı Ankara ve Adana'da);

İstanbul'da 18 sinagog ve diğer illerde 25 ibadet yeri

700 civarında öğrencili 3 Yahudi Okulu; 8 dernek ve hastane;

1 gazete;

Ortodoks Rumlar

3,500 ila 4,000;

73 kilise;

19 okul, 297 öğrenci;

Yaklaşık 65 vakıf;

Görev sonrasında sağlanan ikinci tahmin

<i>Topluluk</i>	<i>Tahmin edilen sayı</i>	<i>Yüzde*</i>
Ermeni	93,500	64
Yahudi	26,114	18
Rum Ortodoks'u	3,270	2.5
Süryani	17,194	12
Diğerleri	5,628	

Süryani- Keldani		0.43
Bulgar		0.34
Katolik		0.04
Ortodoks Arap		2.5
Total	145,706	100

* Tüm azınlık grupları aşağıda listelendi

7. Hükümet dışı kaynaklar aşağıdaki veriyi sağladılar. Dini inanç ve etnik kimlikle ilgili son sayımın 1965'ten beri yapıldığına dikkat edilmelidir.

(a) %99 Müslüman, %80 Sünni ve %20 Alevi ve diğerleri Şii toplumu,

(b)% 1 Gayri Müslim:

Ermeniler yaklaşık 60,000 (esas olarak Ortodoks)

Ortodoks Rum: yaklaşık 2,500

Yahudiler: yaklaşık 24,000 ila /25,000

Süryani-Keldaniler: yaklaşık 25,000

Katolikler: yaklaşık 20,000 ila 25,000, bu yabancıların yarısı Türkiye'de geçici olarak çalışmaktadır ve geri kalanlar Ermeniler (yaklaşık 4000), Melkit ve Antakya Hristiyanlarıdır.

Protestanlar: tahmin edilen 3,000 ila /4,000 Ermeni Protestan'a ek olarak yaklaşık 200 kişi de diğer Protestan grubundandır.

8. Türkiye Dış İşleri Bakanlığı, farklı ritüellere sahip Müslüman cemaatlerin yurt içi dağılımına dair herhangi bir bilgiye sahip değildir. Buna karşın hükümet dışı kuruluşlara göre Alevi ve diğer Şii cemaat, Müslüman toplumun en az %20'sini oluşturur. Gayri Müslüman cemaatler ile ilgili olarak, Lozan Antlaşması ile tanınan en büyük azınlık grup, Türk toplumunun sadece %1'ini oluşturan Ermeni, Yahudi ve (çok az)Rum Ortodoks toplumdur. Diğer topluluklar arasında Süryani Keldaniler Rum Ortodoksların önünde sayıca öne çıkmıştır..

II. Din ve inanç özgürlüğünün yasal yönleri

A. Anayasal Hükümler

1. Din ve İnanç Özgürlüğü Temelinde Ayrım Gözetmeme İlkesi

9. 1982 Türkiye Anayasası din ve inanç özgürlüğünü ve din ve inancından ötürü ayrımcılığa uğranılmaması ilkesini garanti altına alır.

10. Kanun önünde eşitlik ile ilgili Anayasa'nın 10. maddesi, dil, ırk, renk, cinsiyet, politik veya felsefi görüş, din ya da mezhep veya benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin tüm vatandaşların kanun önünde eşit olduğunu içerir. Bunun gibi kamu hizmetine girme ile ilgili Anayasanın 70. maddesi tek kriter yer alın5n görevi yerine getirebilme kapasitesi ile her Türk'ün kamu hizmetine girebileceğini içerir.

11. Temel hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmasının yasaklanmasına dair Anayasa'nın 14 maddesine göre Anayasa'da yer alan hiç bir hak dil, ırk, din veya mezhebe dayalı ayrımcılık yaratarak veya diğer bir deyişle bu konseptlerden biri veya diğerlerine dayalı bir hükümet sistemi kurarak devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü... Tehdit edecek şekilde kullanılamaz. Bundan başka temel hak ve özgürlüklerin kullanımının durdurulmasına dair Anayasa'nın 15.maddesi savaş durumunda, sıkıyönetim veya olağanüstü durumda bile, kimsenin, vicdan, düşünce veya fikirlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz.

12. Din ve vicdan özgürlüğü ile ilgili Anayasa'nın 24. maddesine göre;

Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.14 üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dinî ayin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dinî ayin ve törenlere

katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz. Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve orta-öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır. Kimse, devletin sosyal, ekonomik, siyasî veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.

13. Böylece Anayasa hem inananları hem de inanmayanları korur. Yargıtay Mahkemesi, 26 Mayıs 1986 tarihli kararında Yehova Şahitlerinin haklarının korunmasını Anayasal güvence ile hükme bağladı. Anayasa Mahkemesi Başkanı, Özel Raportöre dini cemiyetlerle ilgili yasakların Anayasa'nın 24. maddesine dayandığını söyledi. Dış İşleri Bakanlığı Lozan Antlaşmasından biraz ayrı olarak (Bakınız Bölüm IIB), dini azınlıkların haklarının Anayasa'nın 10. ve 24. maddesi ile güvence altına alındığını vurguladı.

2. Laiklik İlkesi

14. Anayasa, kanun gerekçesinde ve yukarıda belirtilen hükümlerinde Devletin temel bir ilkesi olarak (1936 Anayasa'sında zaten yüceltilmiş olan) laiklik ilkesini korur. Anayasa Mahkemesi laikliğin tanımını şu şekilde yapar:

Klasik tanımında yasal bir çerçeveden laiklik dinin devlet işlerine ve devletin de din işlerine karışmaması anlamına gelir. Anayasa Mahkemesi'ne göre laiklik Türkiye'de şu dört noktaya dayanır:

Din devlet işlerinde etkili ve egemen olmamalıdır.

Dinin bireyin manevi yaşamına ilişkin olan bölümünde aralarında ayırım gözetmeksizin, sınırsız bir özgürlük tanınarak dini anayasal güvence altına alır.

Din bireyin manevi hayatını aşarak toplumsal yaşamı etkileyen eylem ve davranışlarla ilişkide

olduğunda kamu düzenini, kamu güvenliğini ve yararını korumak amacıyla sınırlamalar uygulanabilir ve dinin kötüye kullanımı ve sömürülmesi yasaklanabilir.

Devlete, kamu düzeninin ve haklarının koruyucusu sıfatıyla, dinsel hak ve özgürlükler konusunda kontrol ve denetim yetkisi verilebilir.

15. Anayasa Mahkemesinin bu açıklamasına rağmen, izleyen maddelerin göstereceği gibi Türkiye'de laiklik ilkesi son derece karmaşıktır.

(a) Dini ortamın yapısı

16. Türk Hükümeti tarafından tanınan gayri Müslim azınlıklar, Lozan Antlaşması ile uyumlu otonom(özerk) yasal statüyü kullanırken 1924'te Başbakanlık ofisinde kurulan ve 1961'de anayasal bir kurum olarak tanınan Devlet Diyanet İşleri Başkanlığı ile müslüman din işlerinin yönetiminden doğrudan sorumludur. 429 No'lu kanuna göre, bu bölümün amacı İslam'da yer alan inanç, ibadet ve ahlaki ilkeler ile ilgili çalışmalar yapmak, kamuyu din konusunda aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmektir. 1982 Anayasası'nın Diyanet İşleri Başkanlığına atıfta bulunan 136.maddesi, laiklik ilkesini, özellikle kendi görevlerinin icrasında başkanlıkça gözlenir olarak tanımlar:

Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, lâiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasî görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirir.

Diğer bir deyişle bu, laikliğe dayalı politik bir sistemin, bir dinle, İslam ile ilgili işleri yerine getirme haklarını kamu kuruluşları ile devlete bıraktığı bir durumdur. Müslüman dini işlerine Devletin bu katılımı tekil bir İslam kavramını, Hanefiliği yükseltiyor gibi görünen başka bir sorunu ortaya atıyor ve bu Hanefiliğe taraf bir konum alıyor gibi görünebilir (bakınız böl. III.). Yargıtay Başkanı, Özel Raportöre bu durumun Müslüman çoğunluk arasında, özellikle ateistler için bir sorun oluşturabildiğini söyledi, bir bakıma vergilerinin bir kısmı, Devletin dini aktiviteleri için harcanıyor.

(b) Dini eğitim ve laiklik

17. Devletin laik olduğu gerçeği, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen kurslar, imam ve hatip okulları, ilahiyat fakülteleri veya ilköğretimde zorunlu din ve ahlak (Anayasa'nın 24. maddesine bkz) dersleri yoluyla devleti müslüman din eğitimi sorumluluk almaktan alıkoymuyor gözükmektedir. Devlet alanı dışında dini eğitime izin verilir fakat devletin kontrol hakkı saklıdır (ibid). Anayasa'nın 42. maddesinin üçüncü paragrafına göre:

Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.

Bu nedenle İslam dini eğitimi esas olarak Devletin elindedir ve eğer böyle bir eğitim İslamın Hanefi kavramını teşvik edici manada monolitik ise ve bunun içeriği ve mesajı özellikle zorunlu "din kültürü" derslerinde, Gayri-Müslimlere saldırı şeklinde olursa bu bir sorun oluşturabilmektedir. Ayrıca Anayasa'ya uygun olarak laiklikliğin içeren Kemalizm'in ilkeleri eğitime hâkimdir ve özellikle zorunlu din kültürü ve ahlak derslerinde yansıtılmalıdır ve bu da Kemalizm dolayısı ile hiç bir sapma, diğer bir deyişle bir tür dogma olmaması gereken bir hakikati temsil eden laiklik sorununu ortaya çıkarabilir.

(c) Başörtüsü Takmak

18. Laiklik kavramı etrafındaki zorluklar, kamu kurumlarında sözde İslami örtü giyinme konusunda ve bu hususta otoritelerin tavrında yansıtılmaktadır.

19. Danıştay, sınıfta başörtüsü takmaktan dolayı üniversiteden uzaklaştırılma kararına karşı bir tıp öğrencisinin şikâyetine verdiği yanıtta, başörtüsü kullanmanın, kadınların özgürlüğüne ve içinde bulunulan Cumhuriyetin ilkelerine karşı bir dünya görüşünü simgelediğine karar verdi.

20. 1998'de Parlamento yüksek öğrenimde, dini nedenlerle başörtüsü takılmasına izin veren kanunu düzenleme girişiminde bulundu (düzenleme aşağıdaki gibidir):

Yüksek eğitim kurumlarında, laboratuvarlarda, klinik ve koridorlarda çağdaş bir görünümde olmak ve giyinmek zorunludur. Buna karşın, kadınlar dini

inancına göre başörtüsü veya türban ile boyun ve salarını örtme özgürlüğü vardır.

21. Cumhurbaşkanı'nın talebi üzerine, Anayasa Mahkemesi bu düzenlemeyi iptal etti ve kız öğrencilerin üniversitede başlarını örtmesine izin vermenin kamu güvenliği ve ulusun bütünlüğünü olumsuz etkileyebileceğini çünkü başörtüsü ya da türbanın kimin hangi dine mensup olduğunu gösterdiğini açıkladı. Bu olay öğrencileri birlikte çalışmak ve bilimsel gerçeğe ulaşma girişimlerinde işbirliği yapmaktan alıkoymacaktır; bu farklılıklara ve sonuçta dini çatışmalara yol açacaktır. Mahkeme, bundan başka üniversite binasında örtü takma özgürlüğünün tüm inançların kanun önünde eşit olduğu ilkesine ters olduğunu, örtü takmaya izin vermenin sadece belirli öğrencilere imtiyaz vereceğini kabul etti.

(d) Nüfus Cüzdanlarında (kimlik kartlarında) Dinin Belirtilmesi

22. Bir kişinin dinine göndermede bulunulması nüfus cüzdanı üzerinde yapıldığında laiklik ilkesi ve din ve inanç özgürlüğü yadırgayıcı düşünülebilir. Bu uygulama Anayasa Mahkemesinin 22 Kasım 1979 tarihli kararında onaylanmıştır. Yetkililere göre bu görüş zorunlu değildir fakat bu bir kişinin din veya inançlarının belirtilmesinin çıkarılmasını güçleştirebilecek sosyal baskılara kadar uzanan sorunlara yol açabilir. Bazı durumlarda böyle bir emare Gayri Müslimler için bir ayrımcılık kaynağı olabilir. Adalet Bakanı, bu uygulamanın yasama ile düzenlenmediğini ifade ederken İç İşleri Bakanı yasama ile düzenlendiğini ifade etti. Anayasa Mahkemesi Başkanı önemli olanın dinin belirtilmesinin zorunlu olmadığı gerçeği olduğunu söylerken, Dış İşleri ve Türkiye'nin tanıtımı Müsteşarlığı, bunun tarihi bir hata olduğunu düşünmektedir. Özel Raportöre, ziyaretinden sonra Türkiye'nin kimlik kartlarında din ibaresini kaldırma hazırlığında olduğu söylendi (bkz. 36. paragraf).

(e) Milliyetçilik

23. Anayasa Türk Milliyetçiliği ilkesini kutsar. Önsözde, hiçbir faaliyetin Türk millî menfaatlerinin, Türk varlığının, Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihi ve manevî değerlerinin,

Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılapları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği yer alır. Anayasa'nın 2. maddesi girişte belirtilen temel ilkelerin yasal dayanağını yeniden teyit eder ve devletin temel ilkelerinden biri olarak Atatürk milliyetçiliğine bağlılığı tekrarlar. Burada milliyetçiliğin sıkı bir etnik birlik kavramına dayalı bir militer Türklük politikası şeklinde yorumlandığına dair potansiyel bir sorun ortaya çıkar. Bu tür bir milliyetçilik resmi ideoloji haline geldiğinde bu durum, azınlıklar, gayri Müslim cemaatler ve Müslümanların kendisi için dahi ön yargılı olabilir. Etnik birlik söylemi yarı resmi bir Hanefi İslam anlayışı ile birleştirilirse bu fikir Türk vatandaşlığının sadece etnik olarak Türk ve Müslüman,, özellikle de, Hanefi mezhebinden, olanlara özgü olduğunu, teşvik edecektir.

B. Uluslararası Kanun Hükümleri

24. Türkiye 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşmasına taraftır. Irk ve din ayrımı gözetmeksizin tüm vatandaşlar için eşitlik ilkesini belirtirken, bu antlaşma azınlık olarak Gayri Müslimlerin durumunu kabul eder. Bu nedenle Gayri Müslim toplumların bireysel ve azınlık haklarını tanıdığı kadar dini kimliklerini de tanır. Antlaşmanın 37 ila 45. maddesi azınlıkların korunması ile ilgilidir. 37. madde, 38 ila 44. temel kanun hükümlerinde yer alan hükümleri belirtir, ve sonuç olarak hiçbir kanun, hiçbir düzenleme ve resmi eylem bunları sınırlayamaz ve bunlar üzerinde üstünlük sağlayamaz. Antlaşmanın 38. maddesinin etkisi ile Türkiye'de oturan herkes, her dinin, mezhebin ya da inancın kamu düzeni ve genel ahlaka aykırı olmayan gereklerini, ister kamusal ister özel olarak serbestçe yerine getirme hakkına sahiptir. 39. madde ayrım gözetmeme ilkesini güvence altına alır ve bütün Türk vatandaşlarının, gerek özel gerek iş ilişkilerinde din, basın ve her çeşit yayın konusunda ve genel toplantılarda dilediği bir dili kullanmasını sağlar. 40. madde gayri Müslim azınlıkların giderlerini kendileri ödemek üzere her türlü hayır kurumlarıyla, dini ve sosyal kurumlar, okullar ve diğer öğretim ve eğitim kurumlarını kurma, yönetme ve denetleme ve bu kurumlarda kendi dillerini serbestçe kullanma ve dinsel ayinlerini serbestçe

yapma hakkını güvence altına alır. 42. madde ile azınlıklar ailevi veya kişisel durumları ile ilgili her hangi bir konuyu kendi geleneklerine göre çözme hakkına sahiptir. Ayrıca Türk Hükümeti azınlık ibadet yerlerine tam koruma sağlamayı tevdi eder. Azınlık dini vakıf ve hayır kurumlarına her türlü kolaylıklar ve izinler sağlamayı ve yeni kurumlar kurulması talebini reddetmeyeceğini taahhüt eder.

25. Dış İlişkiler Bakanlığı, Lozan Antlaşmasındaki Müslüman olmayan azınlıklara yapılan göndermeyle ilgili olarak,, Türk yasal sisteminin bir kural olarak "azınlık" kavramını kapsamadığını ve Lozan Antlaşmasında belirtilen Gayri Müslim azınlıkların bu kuralın tek istisnası olduğunu bildirdi. Aslında, Türk yetkililerinin bu azınlık statüsünü sadece üç toplum için tanıdığı görülecektir; Ermeni, Rum Ortodoks ve Yahudi. Dış İşleri Başkanlığı tarafından ileri sürülen dini azınlıklar belgesi bu bakımdan Türkiye'de sadece üç dini azınlığın; Ermeni, Yahudi ve Ortodoks Rumlardan olduğunu belirtir. Bu durum diğer Müslüman olmayan dini azınlıklar ve Müslümanlar için de sorun oluşturmaktadır (bkz. böl. III). Ayrıca, Lozan antlaşmasının azınlıkların tanındığı bölümün gözetilmesi ve uygulanmasıyla ilgili ciddi sorunlar var.

Diğer Yasal Düzenlemeler

1. Ceza Kanunu Hükümleri

26. Bu bağlamda, Türk Ceza Kanununun 175 ila 178. maddelerine özel dikkat çekilmelidir:

Madde 175: Bir dinin, dini hizmetlerinin veya törenlerinin gerçekleşmesini engelleyen veya ihlal eden kimse 6 ay ila 1 yıla kadar hapis ve para cezası ile cezalandırılır. Eğer bu saldırı, güç kullanarak, tehdit veya küçük düşürme ile yapılırsa, saldırganlar 1 ila 2 yıl hapis ve para cezası ile cezalandırılır. Allah'ı, dinleri, peygamberleri veya kutsal kitapları aşağılayan, alay eden veya bir kimsenin dini görevlerini tam olarak yerine getirmesini engelleyen kimse 6 ay ila 1 yıla kadar hapis ve para cezası ile cezalandırılır. Eğer 3. paragraftaki cürüm medya yoluyla işlenirse ceza iki katı olur. 1. maddede

belirtilen cürüm medya yoluyla tahrik edilirse aynı ceza verilir.

Madde 176. Mabetlerdeki her hangi bir parçayı tahrip eden, indiren veya bir dini aşağılamak amacıyla din görevlilerine karşı güç kullanan veya saldıran bir kimse 1 ila 2 yıla kadar hapis ve para cezası ile cezalandırılır. Cürüm, din görevlilerinin görevini gerçekleştirmesi ile bağlantılı olarak veya görevi sırasında yapılırsa o cürüm için kanunun ön gördüğü ceza altında bir oranında artırılır.

Madde 177. Mabetlerdeki heykelleri veya benzer şeyleri ya da mezarlardaki oymaları ya da mezar taşlarını tahrip eden kimse 1 ila 3 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır ve para cezasına çarptırılır. Yukarıda belirtilen şeyleri kirletenler 10 ay ila 1 yıla kadar hapis ve para cezasına çarptırılabilir.

Madde 178. Bir kimse, ölünün naaş ve kemikleri hakkında hakaret yapar veya tahkir maksadıyla veya meşru olmayan diğer bir maksatla birinin naşını veyahut kemiklerini alırsa, üç aydan bir yıla kadar hapis ve beş bin liradan yirmibeş bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır. Bunların dışında, her kim bir ölünün naaşını tamamen alır veya kısmen alır veya ruhsat almaksızın bir naaşı mezardan çıkarır yahut kemiklerini alırsa, iki aydan altı aya kadar hapis ve ağır para cezası ile cezalandırılır. Eğer bu suç mezarlık görevlisi veya naaşı teslim alan tarafından gerçekleştirirse kanunun öngördüğü ceza iki katına çıkarılır.

2. Medeni Kanunun Hükümleri

27. Adalet Bakanı, Türk Medeni Kanunu'nun İsviçre Medeni Kanunu'nun tercümesi olduğunu ve bu kanunun 1926'da uyarlandığını, evlilik, boşanma ve mirasın kişisel statü işlerinde İslami Kanunun yerine konduğunu ve kadın ve erkek arasında eşitlik ilkesini temin ettiğini açıkladı. Bundan başka yeni bir Medeni Kanun için taslak düzenlemenin çalışılmakta olduğunu ve bunun iki cins arasındaki eşitlik ilkesi ile uyumlu şartları yerine getireceğini belirtti. Poligaminin yasaklanmasına ve medeni evliliğin tanıtımına (her hangi bir dini evlilik için öncelikli bir durum) özellikle atıfta bulundu.

3. Ek İctihad

28. Özel Raportör, din ve inanç özgürlüğü ile doğrudan ya da dolaylı ilgili mevzuatı elde edemedi. Bunun dolayı, hem Dış İşleri Bakanlığı hem de hükümet dışı kuruluşlar tarafından ziyaret sonrası sağlanan ek bilgilendirme, yasal durumun bütünlüklü fotoğrafını verebilmek için bu raporda yeniden gözden geçirilecektir.

(a) Dış İşleri Bakanlığınca yapılan yorumlar ve göstergeler

Ulusal dini azınlıklara ait kullanılmayan ibadet yerleri ve binalara dair mevzuat/azınlıkların okul, kilise, dernek ve vakıf kurma koşulları

29. Dış İşleri Bakanlığı ulusal dini azınlıklara ait bina ve arazileri yönetim kurulu kararınca satılabilir, kiralanabilir ve başka amaçla kullanılabilir, bu kararlar vakıflar ile ilgili yasa ile uyumludur. Eğer vakfın lehtarları ulusal dini cemaat ise veya vakıf yetkililerin uyarılarına rağmen bir yönetim kurulu kurmamışsa 2762 sayılı Vakıflar Kanununa göre bu mülkler, bu mülklerin parçası olan ibadet yerlerinin ziyaretine izin vererek bu mülklerin yönetiminden sorumlu olacak olan Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilebilir. Bundan başka, Dış İşleri Bakanlığınca göre buy olla vakıf yönetiminin el değiştirmesi durumunda, karardan sonra 5 yıl içinde, vakıf yeni bir Yönetim Kurulu seçmede başarılı olur. Bu yönetim ilgili otoritelerin talep ettiği gerekli formaliteleri tamamlayarak kendi tüzüğünü yeniden oluşturabilir. Dış İşleri Bakanı, vakıflar tarafından korunmayan fakat tarihi ve kültürel değeri olan azınlıklara ve dini gruplara ait diğer kurumların 2963 sayılı Kültürel ve Ulusal Değerlerin korunması kanunu ile korunduğunu kaydetti.

30. Dış İşleri Bakanlığı, Hükümetin 15 Eylül 1999 yılında Vakıfların Düzenlenmesine ilişkin 46. ve 48. maddelerinin dini cemaat vakıfları için uygulanmayacağına karar verdi. Bu karar dini cemaatlerin daha bağımsız bir şekilde hareket etmelerine olanak vermişti. Ondandır dini cemaat vakıfları, bir kişi hakkında dava açmak ve vakfın haklarını korumak için avukat tutmak istediklerinde Vakıflar idaresini bilgilendirmeyecekti ya da binalarını inşa etmeye veya tamire başlamadan önce Vakıflar Genel Müdürlüğünden izin istemek zorunda kalmayacaklardı.

31. Okul, ibadet yeri, dernek ve vakıf kurmak için azınlıklara uygulanabilen koşullara ilişkin Dış İşleri Bakanlığı şu bilgiyi sağladı;

32. *Azınlıklarca vakıfların kurulması.* Lozan Antlaşması, daha önce Osmanlı Devleti kararına göre kurulan azınlıklara ait dini, eğitim, sağlık ve yardımlaşma kuruluşlarının yasal statüsünü tanıır. Bu kuruluşlar 1936'da Kabul edilen Vakıflar Kanunu ile "cemaat vakıfları"na dönüştürüldü.

33. *Azınlıklar tarafından derneklerin kurulması.* Azınlık üyeleri, dernek kurmak için Anayasa'da her Türk vatandaşı için geçerli olan eşit haklara sahiptir. Azınlıklara ait bazı dernekler vardır.

34. *Azınlıklar tarafından okulların kurulması.* Lozan Antlaşmasına göre tanınan azınlıklara ait okulların statüleri korunmaktadır. Bu okullar "Vakıf okulu" olarak düşünülür ve okul öncesi, ilk ve ortaokul seviyelerinde eğitim ve öğrenim sağlamaya devam eder.

35. *Azınlıklar tarafından kiliselerin kurulması.* Lozan Antlaşması ile tanınan bazı ibadet yerleri, Türkiye'de yaşayan azınlıkların nüfusu dikkate alındığında yeterlidir. Bu nedenle, yeni ibadet yerleri açmak gerekli değildir, buna rağmen mevzuatta, azınlıklar için yeni ibadet yerlerine karşı her hangi bir sınırlama veya yasaklama getiren hiç bir hüküm yoktur. 3194 No'lu İmar Kanununda belirtildiği üzere genel kural olarak ibadet yerleri herhangi bir yere inşa edilemez, bunların özellikle şehir planları içinde özellikle belirtilmeleri gerekir ve sosyal çevrenin, yani o dine mensup cemaatin varlığı ve buna benzer ihtiyaçları ve gereksinimleri de dikkate alınır.

Kimlik kartlarında dinin belirtilmesi/dinin değiştirilmesi

36. Kimlik kartı ile ilgili olarak Dış İşleri Bakanlığı 1547 No'lu Kanun'un 43. maddesinde cinsiyet, isim, soy isim, anne ve baba adı ve ailenin dini ile ilgili tüm bilginin aile kayıt formlarında belirtilmesi gerektiğini açıkladı. Aynı format, kimlik kartları için de sunuldu. Buna rağmen, kimlik kartlarında din ibaresinin belirtilmesinin çıkarılma hazırlıkları sürmektedir.

37. Din değiştirmek ile ilgili olarak Dış İşleri Bakanlığı, istatistikî nedenlerle, nüfus konularındaki tüm kayıtların Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından tutulduğunu belirtti. Din

değiştirme ile ilgili bilginin Genel Müdürlüğe'de nakledilmesinin nedeni budur.

İsim ve Soy İsim ile İlgili Mevzuat

38. Dış İşleri Bakanlığı 1587 No'lu kanunun 16. maddesi ile çocuklara milli kültür ve değerlerle uyumadığı düşünülen veya insanları inciten isimler verilemez. Bakanlığa göre Lozan Antlaşması ile tanınan dini azınlıkların kültürü, milli kültürün bir parçası olarak kabul edildiğinden bu azınlıklar çocuklarına istedikleri isim ve soy ismi vermekte serbesttir, yukarıda belirtilen kritere uymaları gereklidir.

Misyonerlere Yönelik Muamele

39. Dış İşleri Bakanlığı misyonerlerle ilgili doğrudan bir düzenleme olmadığını kaydetti. Evleri ve apartmanları ziyaret eden ve yasal bir iznin alındığı yayınları dağıtmak için stant açan misyonerlere karşı hiç bir önlem alınmıyor. Buna karşın bu tür ev ziyaretlerine, özel ve genel düzenin zarar gördüğü gerekçesiyle halk tarafından eğer bir şikâyet yapılmışsa, misyonerler 5443 sayılı İllerin Yönetimi Kanununun 11c maddesine göre yerel polis yetkilileri tarafından karakola götürülebilir. İfadelerinin alınmasının ardından salıverilirler. Sadece yasal izni olmayan propaganda amaçlı materyal dağıttıklarında gözaltına alınabilirler.

Askerlik Hizmetinin Yerine Getirilmesi Süresince Dinin Yaşanması

40. Dış İşleri Bakanlığı'na göre silâh altına alınan herkes, ordu düzen ve disiplinine saygılı olmak şartıyla kendi dinlerini yaşamakta serbesttir. Askeri mahkemelerin doğrudan din ve inanç özgürlüğü ile ilgili durumlarda yargı kararı verme yetkisi yoktur. Yine de eğer bir asker din ve inanç özgürlüğü temelinde amirinin emirlerini yerine getirmeyi reddederse, askeri ceza kanunu, askeri mahkemelerce yargılanmayı gerektirir. Mevcut yasada askerlik hizmeti tüm erkekler için zorunludur. Basit bir vicdani red deklarasyonu bir suç teşkil etmez. Öte yandan Ordu'yu karalayan ve leke süren açıklamalar askeri mahkeme tarafından cezalandırılabilir. Vicdani red ile ilgili olarak

hükümet dışı kaynaklar belirtilecektir. (aşağıya bakınız.)

(b) Hükümet dışı kuruluşlar tarafından verilen ek bilgi

41. 1965 kamu hizmeti ile ilgili kanunun (657 sayılı kanun), 48. maddesinde, kamu hizmetine alımda kişinin o pozisyon için uygunluğu dışında hiç bir kriter dikkate alınmaz ibaresi yer alır.

42. 1973 tarihli Milli Eğitim Kanunu 4. maddesinde dil, ırk, cinsiyet veya din ayrımı gözetilmeksizin herkesin bir eğitim kurumuna girebileceği yer alır. (1739 sayılı kanun)

43. 1983 tarihli 2908 sayılı dernekler kanunu 5. ve 76. maddelerinde derneğin kapanma cezası ile Anayasanın başlangıç kısmında belirtilen temel ilkelere aykırı olarak dernek kurulamaz;1. Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, 2.Bölge, ırk, sosyal sınıf, din ve mezhep esasına veya adına dayanarak faaliyette bulunmak, 3.Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde, ırk, din, mezhep, kültür veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek veya Türk dilinden veya kültüründen ayrı dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak suretiyle azınlık yaratmak veya herhangi bir bölgenin veya ırkı veya sınıfın veya belli bir din veya mezhepten olanların diğerlerine hâkim veya diğerlerinden imtiyazlı olmasını sağlamak.

44. 1994 tarihli Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında (3984 sayılı) Kanununun 4. maddesi, radyo ve televizyon yayınlarının şu ilkeler ile uyumlu olarak kamu yararına hizmet etmeye çabalamalıdır;

(a) Bunlar kimsenin duygularını ırk, cinsiyet, sosyal sınıf veya dini inanç gerekçesiyle incitmemelidir;

(b) Yayınlar eğer toplumu etnik kimliğe dayalı şiddet, terörizm veya ayrımcı davranışları kışkırtırsa veya eğer toplumdaki düşmanca duyguları yükseltirse hoş görülmecektir.

45. Yasa din ve inanç özgürlüğüne dayalı vicdani red hakkını tanımaz. Buna göre Özel Raportör, İnsan Hakları Komisyonununun 8 Mart 1989 tarihli 1989/59 sayılı kararını yineler. Komisyon, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 18. maddesinde ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

18. maddesinde belirtildiği gibi, düşünce, din ve vicdan özgürlüğünün yasal uygulaması olarak herkesin askerlik hizmetine yönelik vicdani red hakkı olduğunu tanıdığı bu karar 20 Nisan 2000 2000/34 kararındaki diğerleri arasında birkaç durumda yeniden düzenlendi. Komisyon, zorunlu askerlik hizmeti olan üye devletlere, vicdani redçiler için ceza kabilinden olmayan kamu çıkarlarında sivil özellikli, alternatif hizmet formları kurmaları gerektiğini önerdi.

III. Din ve İnanç Özgürlüğü Alanındaki Politika

A.Yetkililerle Görüşme

1. Hükümet Yetkilileri

46. Tüm resmi yetkililer Özel Raportöre aynı mesajı verdi. Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri, Türkiye'nin, var olan yasaması (Anayasa ve Lozan Antlaşmasını içererek) bağlamında herkese dini pratiklerinin ve çeşitliliğinin uygulanmasına imkân veren hoşgörü ile yaklaşıldığını belirtti.

47. Türk Devleti'nin mihenk taşı olan laiklik ile ilgili olarak, bu sistemin kırsal alanlarda bile halk arasında dini yâdsıma veya her hangi bir ihtilafın kaynağı olduğu reddedildi. Dış İşleri Bakanlığı'na göre Türkiye'nin dini geleneğe dayalı bir toplum olduğu ve laikliğe düşman olduğu fikri ülkenin laik yapısına yönelik bir saldırıdır aslında. Buna rağmen Milli Eğitim Bakanı Müsteşarının, Müslümanların çoğunluk olduğu bir nüfusta ve uzun bir geçmişe sahip bir cumhuriyette, laikliğin güçlenmesinin bazen zorlukla karşılaşılan bir evrim süreci olduğunu açıklaması dikkate alınmalıdır., Resmi yetkililer Diyanet İşleri Başkanlığı'nın devlet ve din arasında bir köprü oluşturduğunu ve bunun Müslümanlar adına olan aktivitelerinin Devlet tarafından Türk milletine, kendi dinini, ahlaki ve sosyal gereksinimlerini tanımada sağlanan bir hizmet olarak görülmesi gerektiğini belirtti.

48. Bununla beraber, laikliğin son 10 yılda dini radikalizm ve belli İslami ülkeler tarafından desteklenen ve finans edilen politik ve dini sömürü girişimleri şeklinde karşılaştığı tehlikelere dikkat çekildi. Özellikle Üniversitelerde başörtüsü takma talebi ile kendisini hissettiren bu fenomenin

tamamen politik olduğu ve dini olmadığı ve denetim altında tutulduğunu ve devlet tarafından uygun bir şekilde ele alındığı açıklandı. Bu durum, özel hayatta izin verirken tüm kamu hizmetlerinin laik ve tarafsız yapısını korumak için başörtüsünün kamu kuruluşlarında yasaklanma nedenidir. Zorunlu din kültürü derslerinin koşullama ve bir fikir aşılama biçimi olmadığı fakat sonraki Türk nesillerin dini gerçeklerin farkında olmaları ve laik Türk Cumhuriyetini temellerinin altına kazabilecek herhangi bir manipülasyondan kendilerini korumaları için nesnel bilgiyi ileten bir talimat olduğu söylendi.

49. Lozan Antlaşmasında da kapsandığı gibi Türk yetkililer tarafından tanınan gayri Müslim Azınlıkların, Ermeni, Ortodoks Rum ve Yahudilerin uluslararası uzlaşma bağlamında kendi eğitim kurumları gibi imtiyazlara sahip olduğu ileri sürüldü. Bu alanda hiç bir yargısal sorun olmadığı, din ve ibadet özgürlüğü konusunda hiç bir kısıtlama olmadığı ve herhangi bir devlet müdahalesinin yasa ile uyumlu olduğu söylendi. Dini kursların yeniden açılması gibi azınlıkların belli talepleri ile ilgili olarak, Lozan Antlaşması ile güvence altına alınan imtiyazlara rağmen ulusal yasanın saygılı olduğu ve devletin bu nedenle belli toplumlara memnun etmek ve uluslararası baskıyı yanıtlamak gibi bir pozisyonda olmadığı söylendi. Dış İşleri Bakanı, farklı dini cemaatlerin (Rum Ortodoks, Ermeni, Yahudi, Süryani) sosyal, sağlık, dini ve eğitim ihtiyaçlarına adanmış 160 vakıf bulunduğunu ekledi. Ulusal dini azınlıklar tarafından yürütülen kuruluşların zaten Osmanlı İmparatorluğunda da işler olduğu ve vakıf kuran bir statüye eş olarak görülen bir başvuruyu sunduktan sonra 1936'da tüzel kişilik olarak yasal statülerini elde ettikleri açıklandı. Bu noktada bir vakıf için kendi tüzüğünde bu tür güçler yer almadıkça gerçek mülkiyete yatırım yapmalarının imkânsız olduğu kaydedildi.

50. Özel Raportörün ziyaretinden sonra iki Ermeni ibadethanesine el konulması ile ilgili olarak, Dış İşleri Bakanlığı, Karasun/İskenderun'daki Manuk Ermeni Kilisesinin ibadet için açıldığını İç İşleri Bakanlığı tarafından doğrulandığını söyledi. Kilise 18 Haziran 1979 tarihinde Taşınmaz Tarihi Eserler Yüksek Konseyi tarafından "kültürel değerlerin taşınmaz özellikleri" arasında sayıldı. Kırıkhan'daki Ermeni Ortodoks Kilisesi de halka açıldı ve halen bir ibadet yeri olarak hizmet vermektedir. Bu kilise Taşınmaz Tarihi Eserler

Yüksek Konseyinin kararı ile koruma altına alınmıştır ve 19 Eylül 1997 tarihinden bu yana işlemektedir. Kırıkhan'da yerleşik olan Ermeni Ortodoks Kilisesi bir vakıftır ve tüm vakıflar gibi, bir yönetim kurulu seçilmesi gerekmektedir. Fakat söz konusu olan vakıf, 1991 yılından bu yana bir kurul seçmemiştir ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün uyarılarını yanıtlamamıştır. Konu ile ilgili yürütülen soruşturmayı takiben, vakıf tarafından hizmet verilen 11 kişilik cemaatin Kırıkhan'da yerleşmediği ve kilisenin ibadet için kullanılmadığı bulundu. Vakıflar ile ilgili kanun, eğer bir vakfın gerçekte hiç bir yararı yoksa bunun yönetiminin Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilmesini gerektirir (daha önce açıklandığı gibi). Eğer vakıf beş yıl içinde bir yönetim kurulu seçmeyi başarır, gerekli formaliteleri tamamladıktan sonra önceki statüsünü kazanabilir. Hatay'da 15 kilise, 2 sinagog ve 3 tane Bahaî ibadethanesi daha vardır.

51. Türkiye'den Hırsitiyanların yoğun göçü ile ilgili olarak, bu durumun 1970'lerdeki göç bağlamında yalnızca sosyo ekonomik faktörlere bağlı olduğu ve bunun Tüm Türkleri kapsadığı ve herhangi bir dini hoşgörüsüzlükten kaynaklanmadığı söylendi. Azınlık üyeleri tarafından ortaya konulan herhangi bir sorunun yanlış olduğunu ve aslında Avrupa'da mültecilik statüsünü elde etmelerinde onlara fayda sağlaması niyetiyle olduğunu ileri sürdüler.

52. Rum Ortodokslar ile ilgili olarak, pek çok Rum'un Lozan Antlaşması ve Kıbrıs sorunu vesilesiyle nüfus mübadelesi süresince gönüllü olarak ülkeyi terk ettiğine dikkat edilmelidir. İstanbul Müftüsü, Türkiye'de Rumlara muamelenin Yunanistan'daki Müslümanlara yönelik muameleye bağlı olduğunu belirtti. Sonuç olarak, otoriteler Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıklarına yönelik uygulanan muameleden gurur duyduklarını belirttiler.

53. Özel Raportörün, Lozan Antlaşması ile tanınan diğer azınlıkların statüleri ile ilgili, özellikle Süryani Keldanilerle ilgili, sorularına verilen yanıtta, İnsan Haklarından sorumlu Devlet Bakanı, bu insanların şikâyet ettikleri hiç bir sorun olmadığını kesin olarak belirtti. İzmir'de Kasım 1999 tarihinde Protestanların yakalanması ile ilgili olarak, İç İşleri Bakanı dini amaçlarla izinsiz açıklamalar yaptıklarını ve komşuların bu durumu şikâyet ettiklerini fakat cumhuriyet savcısının dava açmamaya

ancak bir uyarıda bulunmaya karar verdiğini söyledi. İç İşleri Bakanı, bunun ibadet yerlerinin açılmasına dair kanunun uygulanmasıyla ilgili olarak basit bir sorun olduğunu ileri sürdü. Hıristiyanlara yapılan saldırılar gibi Hıristiyan mezarlarına ve ibadet yerlerine saygısızlık ile ilgili olarak İç İşleri Bakanı bunları sıklıkla hırsızlar tarafından yapılan, münferit olaylar olarak nitelendirdi.

54. İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı ve Adalet Bakanı, Alevi ve Müslüman cemaatler ile ilgili olarak, bu cemaatlerin bir sorunla karşılaştıklarını reddetti. Türkiye'nin tek ve bölünmez bir cumhuriyet ilkesine göre kurulduğunu kaydettiler ve hiç kimsenin Anayasa ve laiklik ilkesine, sosyal düzene karşı gelinmesi çağrısı yapma hakkına sahip olmadığını belirttiler.

55. Din ve inanç özgürlüğüne dair genel durumla ilgili olarak İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı Türkiye'nin çok onurlu olduğunu ve diğer milletlere model olabileceğini ve bu alanda hiç bir derse ihtiyaçları olmadığını belirtirken, Adalet Bakanı ülkesinin, din özgürlüğü konusunda dünyada en toleranslı ülke olduğunu belirtti.

2. Diğer Yetkililer

56. İstanbul Belediye Başkan Yardımcısı, Türkiye'de özellikle azınlıklar için gerçek bir dini sorun olmadığını ileri sürdü. 30 yıl boyunca kesin olarak Türkiye'de hiçbir ibadet yerine yönelik saldırı ve saygısızlık olmadığını belirtti. Rum Ortodoksları etkileyen bir zorluğun, çoğunlukla Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı kurduğu Kıbrıs sorunundan kaynaklandığını belirtti. Uluslararası toplumun Türkiye'nin iç işlerine karışmayacağını ve diğer ülkelerdeki görünür dini sorunlarla ilgileneceğini umduğunu belirtti.

57. Meclis İnsan Hakları Komisyon Başkanı cemaatler ve Alevilerin istediklerini yapmakta serbest olurlarsa sonucun bölücü olabileceğini belirtti.

B. Hükümet Dışı Örgütler ve Bağımsız Türk Uzmanlar ile Görüşmeler

58. Türk otoriteleri hoşgörünün Türkiye'de Osmanlı İmparatorluğundan beri hâkim olduğunu vurgularken, Türk hükümet dışı sivil toplum kuruluşları (insan hakları alanında uzmanlaşan) ve bağımsız uzmanlar bu açıklamalardan biraz farklı bir eğilim sergiledi.

59. Bu uzmanlara göre, Türk politikası din ve inanç alanlarında ve ulusal dini durumda aslında karmaşık ve paradoksal tanımlanabilir. Laiklik, Türk politikasının köşe taşı olarak ilan edilir fakat bu laiklik anlayışının devlet ve din arasında belirgin bir ayırım içermediği kaydedilmelidir. Bunun tersine, Devletin, din işlerini, herhangi bir politik etkiye sahip olmaktan alıkoymak için tamamen elinde tuttuğu militan bir laikliktir. 85.000 çalışanı olan Devlet, Diyanet İşleri Başkanlığı (Başkanlık tarafından atanan, maaş verilen ve denetlenen imam ve hatipler) ile binlerce camiye yönetir, hacılar ve ilk ve ortaokullardaki zorunlu din ve ahlak dersleri ile tüm dini eğitimini idare ederken hem kendi taraftarları (nüfusun %99) hem de çalışanları (ör, Devlet memuru statüsüne sahip ve gerektiğinde direktif ve bilgi verilebilen dini personel) için çoğunluğun dinini denetler ve yönetir. Bir anlamda İslam, Devletin bir işi haline geldi ya da doğru bir şekilde söylemek gerekirse, İslam Türkiye'de o kadar önemlidir ki, Devlet buna ilgisizlikle muamele edemez. Müslümanların işleri Devlet ortamının tamamen dışında yürümez.

60. Bu uzmanlara göre gerçek Devlet dini olan laiklik, tarafsızlık ilkesine dayanmaz, bir anlamda Devlet tarafından yönetilen ve nüfusun çoğunluğunun yalnızca Hanefi mezhebinden olduğunu farz eden bir İslam şeklidir. Bu nedenle Devlet, Türkiye Müslüman toplumunun farklılıklarını ve özellikle Alevi ve çeşitli cemaatleri dikkate almayan İslam'da bir Sünni monopoliyi dayatır. Aleviler ile ilgili olarak ise, otoriteler tarafından ihmal edilen çok özel dini ihtiyaçlarının bütünüyle görünür olması gerekmektedir. Uzmanlar, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hiçbir Alevi temsilciyi içermediğini ve onların dini ihtiyaçlarını karşılamak için bir şey yapmadığını, fakat tersine onlar üzerinde İslamın Hanefi kavramını dayatmanın yollarını aradığını ifade ettiler. Ayrıca bazı kentlerde, yerel yöneticilerin Alevileri, Cem evleri yerine Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yönetilen camilerde ibadete zorlamaya çalıştıklarını söylediler. Devletin

İslam'a tek yönlü yaklaşımı, kendi dini itikatlarını ifade eden Alevilere karşı Sünni çoğunluk arasında kuşku ve ayrımcılığın artma riskini ortaya çıkarır. Bazı durumlarda Aleviler Sünni radikaller tarafından şiddetli saldırılara maruz kalmaktadır, 1993 yılında Sivas Oteldeki bir yangında, devletin halkı koruma görevini yerine getirmedeki başarısızlığını yansıtan Alevi Festivalinde 37 kişinin öldürülmesine atıfta bulunuldu.

61. Sonuçta hükümet dışı kuruluşların ifadelerine göre yapılan değerlendirmede Devlet hem laikliği hem de dini kontrol ediyor görünmektedir.. Türkiye'deki dini durumun anlaşılmasında, özellikle Türklük politikası ile belirtildiği gibi Türk milliyetçiliği, Sünni olmayan ve /veya etnik olarak Türk Müslüman olmayan topluluklar ve özelden Gayri Müslim azınlıklar tarafından belirtilen etki dikkate alınmalıdır. Birkaç Türk uzmanı Türk laikliği ve genelde toplumun hoşgörüsüzlüğünün arkasında Türk milliyetçiliğinin olduğunu ve bunun Osmanlı İmparatorluğu ile kıyaslandığında gerileme oluşturduğunu belirtmektedir. Bu uzmanlar aşağıdaki bilgiyi sundu:

62. Osmanlı İmparatorluğu Avrupa ile ilişkilerinde, Gayri Müslim azınlıkların korunmasını sağlamak adına uygulanan Avrupa'nın hegemonya iddiaları bağlamında Gayri Müslim azınlıklar sorunu ile ilgilenmişti. Bu koşullarda Türk toplumu kendini zayıflatılmış ve tehdit altında hissetti ve bir günah keçisi arama girişiminde bulundu, Hıristiyanlar gibi. Bu uzmanlara göre, Türk etnik yapısı, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması karşısında yeni bir devlet kurmak için tek yol olarak görüldü. O zaman ifade edilen milliyetçiliğin bir bileşeni, Hıristiyanları bir tehlike olarak kabul etmemekti. Bu durum, elit ve devlet içinde azınlık karşıtı politika içinde kendisini belirten bir tür paranoyaya temel teşkil etti. Uzmanlara göre İttihat Partisinin milliyetçi bir Türk burjuva sınıfı yarattığı görülmekteydi fakat bu zorluklar, Birinci Dünya Savaşı boyunca Ermeni cemaatinin büyük bir kısmını ortadan kaldırmak için hâkim olan koşulların avantajını kullandı (1915) ve bunların mülkiyetine el koydu ve yeni bir seçkinler topluluğunu oluşturdu. Benzer şekilde bu uzmanlara göre, Ege'deki Rumlara gelince devlet milliyetçi düşünceler temelinde hareket etmekte, Rum toplumunu çiftliklerde gece baskınları ile tahrik

etmekte, Hıristiyanlara karşı Müslüman bölgesini seferber ederek çabalarını popülerleştirmektedir.

63. Bu uzmanlara göre Cumhuriyetin kurulmasından sonra, devlet, Hıristiyan karşıtlığını içeren bu milliyetçi eğilimi izledi. Özellikle 1932'deki şu olaylara değindiler: Yasa Rumlara belirli meslekleri icra etmesini yasakladı, 1942'de ekonomik olarak çok aktif olan Gayri Müslimlere, kendi mülklerini satması için zorlayan yüksek vergileri ile ekonomiyi Türkleştirme çabası içinde ağır vergiler yüklendi. 1955'de Hıristiyan karşıtı ayaklanma çıktı ve görünüşte Kıbrıs sorunu ile bağlantılıydı (İç işleri Bakanlığı yetkilisi tarafından Hıristiyanlara yönelik saldırıları provoke etmek için Atatürk'ün evine bir bomba konuldu.), 1964 yılında, Kıbrıs sorunu üzerindeki gerginliklerin bir sonucu olarak Türkiye Yunanistan'la olan anlaşmasını bozdu ve Rum pasaportuna sahip olan Rumlarla tüm ticari işleri yasakladı; bu da böylece 1980lerin başında 40000 Rum'un ayrılmasına yol açtı. Resmi televizyon kanalları hakaret olarak "Ermeni" ve "Rum" terimlerini kullandı. 1990'larda İç İşleri Bakanı açıkça PKK lideri Öcalan'ın Ermeni asıllı olduğunu belirtti. Bu olaylar, "tek dil, tek ırk, tek kültür" sloganını teşvik eden Türkleşme kampanyası ile paralel olarak ortaya çıktı.

64. Aynı uzmanlara göre Türk toplumunun tecriti , özellikle Cumhuriyetin başlangıcında, ve yukarıda belirtilen olaylar ve politikaların sonucu olarak Devlet kendisini, Osmanlı İmparatorluğunun son günlerinde Avrupa'nın müdahalesi algısı ile kısmen açıklanan derin yabancı düşmanlığı duyguları içinde geliştirdi. Hıristiyan azınlıklardan ayrı olarak Yahudi toplumunun, Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasından sonra Ermeni ve Rumlara toprak iddialarının tersine, iddia ettikleri toprağın Türkiye'nin dışında kalmasından genelde memnun olduğu vurgulanmalıdır Yahudi Azınlığın mevcut memnuniyet durumu da, Türkiye ve İsrail arasındaki özellikle askeri alandaki yaklaşımlarının pozitif etkilerini yansıtır.

65. Son olarak, uzmanlara göre, Hıristiyan azınlık Yahudi toplumu ile kıyaslandığında ekonomik koşullarla tamamen ilgisiz sebeplerle onları kitle halinde ayrılmaya sevk eden bir tür ezici etki ile karşı karşıya gözükmektedir. Bu azınlıklar ayrıca

özellikle kendi dinine kuvvetle tutunmuş fakat diğer dinlere saygıya sahip olmayan kırsal alanlardaki kişiler arasında genelleşen bir sosyal hoşgörüsüzlüğün de kurbanıdır. Bu, Devletin azınlıklara yönelik doğrudan etkilerini yansıtmaktadır, yukarıda tarif edilen tarihi olaylar ve bir takım medyanın negatif etkisi Hıristiyan azınlıklara yönelik hoşgörüsüzlük mesajını teşvik etmeye devam etti.

66. Dinin radikaller tarafından kullanılması tehlikesi ile ilgili olarak, bir kaç hükümet dışı kuruluş bu olgu üzerine görüşlerini ifade etti. Politik imtiyazlar nedeni ile İslamcılar, toplumu ve hatta devlet kurumlarını bile kontrol etmek için (özellikle adalet ve eğitim alanında) medyayı kullanabildikleri ileri sürüldü. Bu hususta, halen parlamentoda temsil edilen Fazilet Partisinin, bir teokratik devletin dayatılması ve devletin yıkılması girişimi için Ocak 1998'de Anayasa Mahkemesi tarafından yasaklanan Refah Partisinin tek varisi olduğu iddia edildi. Bununla beraber birkaç temsilci, Orduya laikliğin koruyucusu olarak rol verilmesi ile teokratik bir devletin kurulma riskinin çok az olduğunu belirtti. Fakat genel olarak, pek çok temsilci İslamın, hem hükümet hem de politik partiler gibi ülkenin politik hayatındaki tüm aktörler tarafından özellikle, sadece Türk toplumunu değil ama aynı zamanda Türk demokrasisi için son çare olan orduyu da ele geçirmeye çalışan Fazilet partisi tarafından, politik sömürünün bir aracı olarak kullanıldığını gerçeğine dair endişelerini dile getirdi. Bu paradoksal durum, bir kaç uzmana göre Türkiye'nin henüz gerçek laikliği oluşturamadığını göstermiştir.

C. Fazilet Partisinden Bir Temsilcisi ile Görüşme

67. Hükümet yetkilileri kendi konumlarını Türk Devleti'nin köşe taşı olan laikliğe dayanarak, açıklarken ve politik amaçlar için özellikle kamu kuruluşlarında başörtüsü takma talepleri ile dini kullanma girişimlerindeki iç tehlikeye işaret ederken, Fazilet Partisi'nin bir temsilcisi 28 Şubat 1997 tarihinden beri Devletin, asker ve Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcısı (Türk ve Amerikan vatandaşı) tarafından Parlamentoda başörtüsü takan bir kadın vekile karşı doğrudan müdahale ile dini iç

işlere karışmakta olduğunu belirtti. Bunu, din özgürlüğü hakkına saldırı olarak gösteren, ciddi bir insan haklarının ihlali olarak gördü. Bunun ideolojik olarak motive olmuş bürokratların ve özellikle Kemalizm yükselten ve teokratik bir devlete karşı gelen belirli odakların eylemlerinin bir sonucu olduğunu açıkladı. Sonuç olarak hacıların sayısındaki ve imam hatip okullarına giden çocukların sayısındaki artışta ve her yıl inşa edilen camilerin sayısında görüldüğü gibi (1500 kadar) insanların oldukça fazla dine tutunduğunu söyledi. Ayrıca, dine bu şekilde tutunmanın Atatürk ilkelerine bağlılığı dışlamadığını da vurguladı. Uygulamada Türkiye'de dini, politik amaçlar için kullanmanın mümkün olmadığını belirtti.

IV. Gayri Müslimlerin Durumu

68. Müslümanların durumu Diyanet İşleri Başkanlığına ve böylece devlete bağlıdır. Bunların durumları daha önce incelenmişti. (Bakınız bölüm III). Özel Raportör, bu nedenle dikkatini Gayri Müslim azınlık cemaatlerinin durumuna yöneltti. Yetkililer tarafından yapılan muamele ve toplumun azınlıklara karşı tavrının sonucu olarak geniş anlamda, din ve inanç özgürlüğü ile ilgili uluslararası araçların uygulanmasına dair mevcut duruma dikkat çekildi. Takibeden bilgi, bu cemaatlerin dini ve sosyal temsilcileri ile görüşmeler kadar onlardan edinilen yazılı raporları yansıtmaktadır.

A. Lozan Anlaşması ile Türk Otoriteleri Tarafından Tanınan Azınlık Cemaatleri

1. Rum Ortodoks Azınlığı

69. Rum Ortodoks Patriği Bartolemos I, (Türk uyruklu kişilerden oluşan) Rum Ortodoks

cemaatinin din ve ibadet özgürlüğünden tamamen yararlandığını belirtti. Fakat din konusunda cemaatinin karşılaştığı sorunları şöyle açıkladı.

(a)Patriklik Unvanı

70. Tarihi bir açıdan bakıldığında, 381’de Konstantinopol İkinci Ekümenik Konseyi’ne göre Patrik, Bizans imparatorluğunun başkenti Konstantinopolun piskoposu ve Roma’daki Papa’dan sonraki ikinci en önemli Hıristiyan liderdi. Patrik, Eski Kilisenin dört patriğinden sadece biriydi (Konstantinapol, İskenderiye, Antakya ve Kudüs de yerleşen) fakat en önemlisiydi. Bu tarihi nedenlerle tüm Hıristiyan kurumlar tarafından tanındığı gibi, Patrikliğin adı Konstantinapol Ekümenik Patrikliğidir. 1453’den beri Patrikliğin Türk yönetiminde olduğuna ve Patriklik seçmenlerinin, Rum Ortodoks, Amerika, Athos Peninsula, Batı Avrupa Rum Ortodoks kiliseleri ve Avustralya Ortodoks Kilisesini içerdiğine dikkat edilmelidir. Bunlar bu kilise kanunları ile ilgili tarihsel gerçeklerdir. Türk yetkililer Ekümenik terimini veya 1930’da İstanbul olarak yeniden adlandırılan Konstantinapol ismini kabul etmiyorlar. Dış İşlerinden sorumlu devlet müsteşarı, bu ismin Lozan Antlaşması ile uyumlu olmadığını ve Patrikliğin bir Türk Kurumu olduğunu söyledi. Patrik Bartolemos “Konstantinapol Ekümenik Patrikliği” adının politik bir amaç içermediğini, fakat Patrikliğin zorunlu dini görevlerinin basit bir tanımı olduğunu, aslında İstanbul’da yerleşik olduğunu (sıklıkla mülkiyetin yeri nedeniyle Fener Patriği olarak göndermede bulunulur) fakat tarihi olarak Konstantinapol Patrikliği olarak bilindiği yönünde ısrar etti.

(b) Patrikhanenin yasal statüsü

71. Patrikhanene tam bir yasal statüye sahip değildir.

(c) Dini eğitim kurumları

72. 1971’de özel dini eğitim kurumlarının yetkililer tarafından kapatılması ile birlikte Patrikhane Halki Adasındaki (Heybeliada) okulun kullanım hakkını kaybetti. Patrikhane bu nedenle, (Türkiye’deki sonraki Rum Ortodoks patriğinin aralarından seçileceği). yeni din adamı yetiştirme yollarından mahrum kaldı Bu nedenle Patrikhane kendi dini personelini yurt dışında yetiştirmek

zorunda kaldı, bu ideal olandan uzak bir çözümdü çünkü bu kişilerin bir çoğu Türkiye’ye dönmedi. Patrikhane’ye göre Heybeliada Ruhban okulunun yeniden açılması Patrikhane’nin kendisi ve Rum Ortodoks cemaat için önemlidir.

(d)Özellikler

73. Patrik Bartolemos, Türk yetkililere sunulan anlaşma metninin bir kopyasını Özel Raportöre verdi. Patrikhane’ye bağlı pek çok dini, yardım ve eğitim kurumlarına atıftan sonra anlaşma metni, bu kurumların pek çoğunun Osmanlı döneminde çalışmalarına başladığı ve İmparatorluk emriyle yönetildiği ve son olarak 1913’de tüzel kişilik verildiği ile devam eder. Daha sonra Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarındaki yasal düzenlemeler ve mevzuat bu kurumları bir tüzük taslağı olamayan vakıflar olarak sınıflandırdı. 1913 ve 1936’da Lozan azınlıkları ile vakıfların hakları ile ilgili olarak iki bildirme sunuldu. Bunlar o zamana kadar çeşitli yönetimlerin gözetiminde tutulan gayrimenkul mülklerinin sahibi unvanını almalarını sağladı.

74. Belgede bundan başka şunlar yer alır;

Müteakiben, edinilen gayrimenkullerin büyük bölümü genellikle bağışlar, doğrudan satın alma ve vasiyetler ile adı geçen vakıflar tarafından edinildi. Her seferinde, mülkiyet hakkı, vakıfların kendi gayrimenkullerine sahip olmasında yetkili olmasını etkileyen temyiz mahkemesi ile alınan mahkeme kararlarını takiben kazanıldı. Yine her durumda il valilik ofisi, kendi adıyla bunları edinebilecek vâkıf yöneticilerini belirlemek için mülkiyetin unvanını elinde tutmak ve işlem kaydı için tapu kayıt ofisini bilgilendirecektir.

1974’den başlayarak hakları onayan aynı mahkemeler kendi kararlarını tersine çevirdi ve adı geçen vakıfların tüzüklerinde açıkça belirtilmeyen gayrimenkul hakkının, mülkiyetin yukarıdaki devirlerini önledi. Mahkemeler, 1936 yılında onaylanan deklarasyonları garanti etti; bunlar her vakfın kendi misyonu, faaliyet alanına, yönetimine, tüzük gibi düşünülen bu tür belgelerde yaygın olarak bulunan diğer detaylarla ilgili bir belirtme yapmaksızın, önceki yıl için her vakfın gayrimenkulü ve mali durumunu listeliyordu.

Bu kararın bozulması sonucu tüm gayrimenkuller 1936'dan sonra önceki sahiplerine geri döndürüldü. Vakaların çoğunda devlet bu feragat edilen mülkiyetin sahibi olarak varsayılırken bir kaç vakada ise akrabalar mülkiyetleri miras bıraktılar. Türk Hükümetlerine son 25 yıl boyunca yapılan başvurular sonucunda, şimdiye kadar somut sonuçları olmayan kayıp mülkiyetlerin yeniden sahipliğini tesis edecek yasayı hazırlamak için sözler alınmıştır. Bu arada pek çok yasal yol tüketilse de yasal takip hala devam etmektedir. Bazı vakıflar için 1936'dan sonra kazanılan mülkiyetin kalıcı bir şekilde kaybının yıkıcı etkileri vardır. İstanbul'da Rum toplumu tarafından işletilen 650 yataklı Baliki (Heybeliada) Hastanesi ulusal ve dini kökene bakılmaksızın ve ihtiyaç sahibi herekese, ücretsiz olarak 35000 kişiden fazla insana, ayakta ve yatarak bakım sunan bir hastane olup çalışma giderlerini karşılamak için büyük ölçüde gayri menkul gelirine dayanır. Şimdiye kadar hastane, kendi gelirinin büyük çoğunluğunu sağlayan 132 mülkiyetin sahipliğini kaybetti.

Türk Medeni Kanunu ve Vakıflar kanununa göre herkes bir vakıf kurma ve onun misyonunu belirleme hakkına sahiptir. Azınlık vakıfları 20.yy'ın başına kadar yasal kurumlar olmadığından ve bazıları çok eski tarihli olduğundan bunlar gerektiği gibi imtiyaz sahibi değildiler. Yukarıdaki kanunlar geçtikten sonra hiçbir zaman bu vakıflardan, aynı kanunlara göre kurucularının amaçlarını belirtecek olan, bir tüzük sunmaları istenmemiştir.

Mahkemeler 1936 tarihli finansal beyanatları keyfi olarak vakıfların tüzükleri şeklinde yorumlar.

75. Yukarıda belirtildiği gibi, mahkemelerin tutumundan biraz farklı olarak, Vakıflar Genel Müdürlüğü yetkileri, Rum Ortodoks cemaatinin ibadet yerleri ve mülkiyetlerini gasp etmek için kullanılan mülkiyetler ile ilgili yasayı yanı ve sık sık keyfi bir şekilde kullanma üstünlüğüne sahiptir ve bu mülkiyetlerden bazısını gelir elde etmek amaçlı olarak kullanmaktadır. Örneğin Patrikhane, yetimhaneyi Prenses Adasında bir otele nakletmek durumunda kalmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü yönetim kurulunun kurulmasını reddetti ve Patrikhanenin bu vakıf üzerinde hiç bir hakkı

olmadığını belirtti. Bu konudaki yasal işlemler devam etmektedir.

Benzer şekilde İstanbul'un Galata semtinde 4 Rum Ortodoks Kilisesinin, aynı otorite tarafından kamulaştırıldığı kaydedildi. Pek çok durumda Patrikhanenin kendi durumunu dava takibi işlemlerinde kaybettiği de kaydedildi. 1968 ila 1991'de ve yine 1992'den bu yana yetkililer seçimleri onaylamamaktadır. Bu nedenle de, ölen veya Türkiye'yi terk eden kurul üyelerini yerine koymak imkânsızdır. Bu durum bu kurumların yönetiminde sorunlar ortaya çıkarmaktadır ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından mülkün kullanılmaması gibi yorumlanabilmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne aslında Rum Ortodoks Toplumunun tarafından korku ile yaklaşıldığı görünmektedir. Patrik, cemaatinin daha fazla ihtiyacı olmadığı mülkleri teslim etmek için hazırlıksız olduğunu ifade ederken bunlara el konulacak herhangi bir eyleme de karşı olduğunu belirtti.

(e) Eğitim kurumları

76. Patrikhane kendi okullarını ve kayıtlı öğrencilerini yönetmede güçlüklerle karşılaşmaktadır. Kendi kurumları Türk uyruklu bir "Rum Müdür", ikinci olarak Rum Ortodoks olmayan bir Türk uyruklu Müdür Yardımcısı tarafından yönetilmelidir. Yetkililer sıklıkla bir müdür atamada başarısız oluyorlar bu nedenle okulun yönetimi Türk Müdür Yardımcısına kalıyor. Bunun ötesinde Türk düzenlemelerine göre, bir çocuğun kayıt olabilmesi için onun bir Rum soyadına sahip olması ve en az bir ebeveyninin Rum olması zorunludur. Diğer bir deyişle, diğer Hıristiyan gruplara ait ebeveynlerin çocuklarının Patrikhanenin okullarına gitmesine izin verilmez.

(f) Patrikhane mülküne saldırılar, mezarlıklara saygısızlık ve kişisel saldırılar

77. Rum Ortodoks dini ricaller ve yerlerin (ibadet yerleri ve mezarlıklar) bombalı saldırı (özellikle Patrikhanenin müdürlerine karşı), saygısızlık ve suikastı (Özel Raportörün raporuna bkz. (E/CN4/1999/58), içeren şiddet eylemlerinin hedefi olduğu rapor edilmiştir. Bu ciddi olaylara rağmen Rum Ortodoks sözcüsüne göre, bu tür eylemlerden sorumlu kişilerin tanınması ve yakalanmasında

soruşturmadan sorumlu güvenlik güçleri hiç bir zaman başarılı olmadı.

78. Rum Ortodoks azınlıkları (bak. Bölüm III) ve Kıbrıs çatışması ile resmi politikadan uzak olan bu engeller ve saldırılara hâkim olan güvensizlik ortamı için Türk Rumları herhangi bir sorumlulukları olmadığına ısrar etti. Sonuç olarak buna karşın Rum Ortodoks cemaati hemen hemen kaybolma noktasındadır. Patrik, Rum Ortodoksların ayrılmasının ekonomik faktörler değil fakat ikinci sınıf vatandaş olma durumları nedeniyle olduğunu vurguladı. Ona göre, Rum Ortodoksları, ulusal zorunluluklara itaat ederler fakat onların tüm haklarını kullanmalarına izin verilmez.

79. Olumlu gelişmeler olarak, Patrik (1973'ten 1978'e) pasaport almasının engellenmesinin ortadan kalktığı gerçeğine işaret etti ve ilk kez Patrikliğin son seçiminde yetkililer tarafından bir engelleme ile karşılaşmadığını belirtti. Bundan başka, azınlıklar politikası ile ilgili bir foruma destekleyici olan ATV gibi, medyaya erişiminin sağlandığını kaydetti. Yine, 10 ve 11 Mayıs 2000'de Tarsus'ta toplanan "dinler toplantısı"nın temsilcileri bir bildirge yayınladı. Deklarasyonda "barış ve huzur içinde yaşa" ve "dünyanın her tarafında din ve inanç özgürlüğü, eğitim, kültür ve dini uygulama özgürlüğü ile ilgili bazı problemler vardır" denilmektedir. (Bak. Ek I)

2. Ermeni Azınlık

80. Ermeni cemaatinin çoğu Ermeni Apostolik Kilisesine mensuptur. Buna karşın Katolik veya Protestan olan Ermeniler vardır.

Ermeni Ortodoks Patrikhanesi

81. Patrik sözlerine, cemaatinin üyelerinin yetkililerden bir müdahale görmeksizin din ve ibadet özgürlüklerini kullandıklarını vurgulayarak başladı. Sonra Patrikhanenin ve cemaatinin karşılaştığı sorunları ve bunların dini alandaki doğrudan etkilerini anlatmaya devam etti

(a) Patrikhanenin Yasal Statüsü

82. Patrik, diğer azınlıklar gibi Ermeni Patrikhanesi'nin de kurum olarak yasal bir statüye sahip olmadığını yineledi. Patrikhane uygulamada

yetkililer tarafından tanınır ve aslında Patrik seçildiğinde Türk Hükümeti seçim sonuçlarını tanıdığını ve Patriğin kamuda dini kıyafet giymesine izin verildiğini belirten bir mektup gönderdi (1934 yılındaki Şapka ve Yasaklanmış kıyafetler ile ilgili kanun dini giysilerin dini yerler dışında giyilmemesini vurgulamaktaydı). Buna rağmen bu durum yasal bir etkisi olmayan sadece fiili tanımdı ve bazı gerçek sorunlara yol açmaktaydı, örneğin, bazı yetkililer Patrikhane'nin yasal statüsü olmadığından Patriği muteber bir temsilci olarak görmeyi reddetmekteydi ve mahkemeler, Patrikhane'nin yasal başvurusunu reddederek benzer bir durumu onayladı.

83. Patrikhane'nin istikrarsız durumu onun yasal mülk edinme ve gelir elde etmesini engeller ve Patriği sadece kendi kişisel kapasitesi ile davranmaya zorlar. Cemaati için çalışan dini görevliler, ibadet yerleri, okul ve diğer kurumları desteklemek için mali kaynak sağlamada cemaat üyelerine yalvarmak zorunda kalmaktadır. Patrikhane bundan başka yasal statüsü olan fakat hala yukarıda sayılan zorluklara maruz kalan (parag. 73 ila 75) vakıflarla hareket etmek zorundadır.

84. Patrik, devletin, Gayri Müslim azınlıkların yasal statüsünü vermenin Müslüman gruplar arasında benzer taleplere yol açabileceği düşüncesini anladığını söyledi. Buna karşın, dini azınlık vatandaşlarının ekonomik, sosyal ve din özgürlüğü bağlamında kanun önünde diğer Türk vatandaşlar ile eşit olurken, aynı özgürlüklerin kurumsal temelde de azınlık cemaatlerine verilmesi gerektiği konusunda ısrar etti.

(b) Dini Eğitim Kurumları

85. Rum Ortodoks cemaati gibi Ermeni Patrikhanesi de papaz yetiştirmek için bir okula sahip. Sonuç olarak, Patrikhanenin şu an İstanbul'da 24 rahibi var. Patrik yetkilileri, Gayri Müslim azınlıklara kendi özel dini eğitim kurumlarına sahip olmalarına izin verilmesinin özel İslami eğitim kurumlarında ortaya çıkabilecek potansiyel dini radikalizm riski ile birlikte Müslümanlar tarafından da benzer taleplere yol açabileceği görüşünü belirtti. Patrik bu nedenle bir Devlet Üniversitesinde Ermeni Dini Departmanının kurulması için eğitim yetkilileri ile özel bir diyalog başlattı.

(c) *Mülkler*

86. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün ve mahkemelerin tutumu ile ilgili olarak Rum Ortodoks Patriği tarafından belirtilen, cemaat mülklerine el konulması ile ilgili sorunlar Ermeni Patrikhanesinin yaşadığı sorunlarla benzerdir. Midyat'ta bir ibadet yerinin, Ermeni Cemaatinin onu Türk yetkililerine vermeye karar vermesine rağmen haczedildiği bir olay ifade edildi. Patrik bu şartlar altında bu el koymanın tamamen yanlış bir davranış olduğunu düşünmekteydi.

87. Patrik'e göre, Ermeni vakıflarına yönelik ikinci dönüm noktası İstanbul içinde Ermeniler aynı bölgelerde yaşamaya devam etmediklerinden geçerliliğini yitirmiş olan seçim bölgeleri sistemi üzerinden uygulanmaktadır. Mevcut Türk mevzuatına göre belli mahallelerden taşınmış olanlar ilgili vakıf yönetimlerinde yer alamamakta ya da oy kullanamamaktadır. Bunun bir sonucu olarak, seçimler belirsiz bir biçimde önlenmiş, mali işlemler engellenmiş ve vakıflar Devlet tarafından kapatılma riskine düşmüştür. Bu kısıtlamalar çerçevesinde, Patrikhane yeni Ermeni mahallelerinde ibadethane kuramamakta, çoğu zaman inşa edememektedir.

88. Patrik, Rum ve Yahudi vakıfları hariç tüm Ermeni vakıfların hükümet denetimleri için %5 vergi ödemesini gerektiren karar ile bir çelişkinin ortaya çıkarıldığını ekledi. Benzer şekilde okul ve hastane gibi kar amacı gütmeyen Ermeni kurumlarının cemaat hayır kurumları hizmetlerinden sorumlu oldukları için Maliye Bakanlığı tarafından dernek vergilerini ödemesi istendi. Buna karşın tüm bu vakıflar aslında cemaat içinden desteklendi.

(d) *Eğitim kurumları*

89. Rum Ortodoks cemaati gibi, Türk müfredat ve müdür yardımcısı, eğitimin Türk standartlarına uygun olarak verildiğini temin eder.

(e) *Patrik Seçimi*

90. Özel Raportörün patrik seçiminde (E/CN.4.1999.58) yetkililerin müdahalesi ile ilgili sorusuna yanıtında Patrik kendi kilisesinin devlet ile

bir anlaşması olmadığını ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan bu yana birbirini izleyen hükümetlerinin, (aynı zamanda Türk uyruklu olmak zorunda olan)Ermeni dini liderinin seçimi ve atanmasında müdahale ettiğini belirtti. Geçen yıl valilikten polis şefinin düşmanlığı nedeniyle seçimin engellemeler ile karşılaştığını fakat bunun Ermeni Cemaatin tepkisini topladığını ve durumu Ankara'daki yetkililerin çözdüğünü söyledi. Patrik yasamanın, seçim sürecinin yetkililere bağlı olmasını açıklığa kavuşturacak şekilde uyumlaştırılmasını umut etti.

91. Genel olarak Patriklik çoğu 1930'ların sonlarındaki tarihlerde kurulan azınlık vakıflarını kapsayan düzenlemelerin ve yönetmeliklerin güncellenmesi ve yeniden düzenlenmesi için çağrıda bulundu. Cumhuriyetin ilk günleri tarihli mevzuatın reformu ve böylece Türk milliyetçiliğinin bastırılması Patrikhanenin yasal haklarının tamamen kullanılmasının önündeki engellerin kaldırılmasına yardımcı olacaktır. Patrik, bir azınlık cemaatinden gelen böyle bir dileğin kanun koyucular tarafından kuşku olarak adapte edildiğini fakat bu azınlıkların demokrasinin vitrinini oluşturduğu kabul edilmelidir diye sözlerini bitirdi.

Ermeni Katolik ve Protestan Kiliseleri

92. Ermeni Protestan Kilisesinin temsilcileri kendi din ve ibadet özgürlüklerine yönelik her hangi bir engelleme ile karşılaşmadıklarını belirttiler fakat yasal durum, dini eğitim kurumlarının yokluğu ve mülkiyet ve eğitim kurumlarını etkileyen engellemeler ve saldırılarla ilgili olarak Ermeni Ortodoks Patriği tarafından belirtildiği gibi aynı zorluklara atıfta bulundular. Benzer bilgi Ermeni Katolik Kilisesi tarafından da verildi.

93. Örneğin,1974'de Protestan Kilisesi mülkiyet hakkına sahip olmasına karşın Gedik Paşa'daki Protestan ilkokuluna el konuldu.

94. Protestan Kilisesi temsilcisi bundan başka, hem güvenliğin hem de eğitim yetkililerinin Ermeni olarak tanınmayan bir çocuğu Ermeni okullarına gitmesini yasakladığını kaydetti. Bu nedenle çocuklar aslında gerçekten Ermeni olduğu halde okullardan alındı (1915 olaylarını takiben, pek çok Ermeni ölümden kaçmak için İslam'a geçti ve sonra

büyük kentlere taşındıktan sonra Hıristiyanlığa geçtiler. Buna karşın bu gerçekler yetkililer tarafından kabul edilmez). Durumun ayrımcılık oluşturduğu söylendi çünkü bunların aksine Türkiye'deki Fransız ve Alman okullarına isteyen herkes gidebilmektedir.

95. Bundan başka kiliseler de kendi dini aktivitelerinde ciddi engeller ile karşılaşmaktadırlar. K.Ağabaloğlu, İstanbul'da Protestan Kilisesi'nden sorumlu pastör, kişisel bir vaka anlattı. 24 Aralık 1997'de, Kuran dağıtımını halk hizmeti olarak düşünülürken, yoldan geçenlere kamuda İncil dağıtımının yasaklanmasını radyo programında şikâyet etti. Bu açıklamayı takiben, yöneticiler Papaza Cumhuriyeti karalamadan 1 ila 6 yıl hapis istemiyle soruşturma açtı. Duruşma tam bir yıl altı ay sürdü ve sonra af kararı ile durduruldu. Buna karşın, bu karşı çıkış, Evangelik Hıristiyanlığa yönelik engellemeleri ortadan kaldırmadı ve pastöre göre bu sorunlarla ilgili açıklama yapmak, onun otoriteler tarafından adli takibata uğramasına neden olacaktı.

3. Yahudi Azınlık

96. Yahudi toplumunun temsilcileri din ve inanç özgürlüğünü tam olarak kullandıklarını açıkladı. Rabbinate'nin yasal bir statüye sahip olmadığını, fakat Hükümet tarafından fiili olarak tanındığını doğruladılar. Cemaat Mülkünün Vakıflar Genel Müdürlüğüne, mahkemeler tarafından onaylandığı gibi 1936 deklarasyonunun yorumu ışığında ve bu mülklerin kullanılmaması ve bu temsilciler "kullanmama" konseptinin gevşek olduğu tüm azınlıkların aynı durumla karşılaşacağını kaydetti. Buna karşın, 1936'dan beri yeni vakıf ve dernek kurulması sayesinde mülklerinin satın alınmasının etkilenmediğini belirttiler. Mülkiyet yenileme için onay elde etmede sıklıkla karşılaştıkları bürokratik zorluklara atıfta bulundular.

97. Yahudi temsilciler birkaç sağ görüşlü gazete dışında kendi cemaatlerinin ne devletten ne de toplumdan, bir yahudi düşmanlığı ile karşılaşmadığını açıkladı. Bunun ötesinde ibadet yerlerine saldırılar nadir oldu ve bunlar yabancı güçler tarafından düzenlendi.

98. Son olarak Yahudi temsilciler, cemaatlerinin durumunun tamamen memnuniyet verici olduğunda

ısrar ettiler. Bundan başka Türk mevzuatının, hukuk içtihadının ve idari uygulamaların onlar için sorun oluşturmadığını da söylediler fakat bazen diğer Gayri Müslim azınlıklara karşı ayrımcı bir şekilde davranıldığını söylediler.

B. Türk yetkililer tarafından azınlık olarak kabul edilmeyen ve/ya Lozan Antlaşmasıyla korunan Azınlık toplulukları

99. Özel Raportör Ermeni olmayan Katolik Protestanların yanı sıra Süryanilerin de durumunu inceledi.

1. Katolikler ve Protestanlar

100. Ermeni olmayan Katolik ve Protestan topluluklarının, Türk yetkililer tarafından azınlık olarak kabul edilmemesine ve/ya Lozan Antlaşmasıyla korunmasına karşın; bu topluluklara inanan kişiler tüm vatandaşlara tanınan anayasal din ve ibadet özgürlüğü güvencesinden yararlanmalıdır. Katolik (1960 yılında Vatikan ile başlatılan diplomatik ilişkilere rağmen) ve Protestan Kilisesinin yasal kurumsal statüsünün olmamasından kaynaklanan sorunların yanı sıra diğer dini açıklamalar da zorluklarla karşılaşmaktadır.

(a) Katolik topluluğu

101. Katolik topluluğu ibadet özgürlüğünden yararlanmaktadır, fakat topluluk bu özgürlükten katolik ibadet yerleri ve diğer dini kurumlar gibi sadece sınırlı alanlarda yararlanmaktadır. Bunun sonucunda Müslümanlar arasında papazlıkla ilgili her türlü çalışma dini propaganda ve tahrik olarak görülebiliyor, dolayısıyla polis tarafından yasaklanmaya tabi olabiliyor. Din propagandası yapma konusunda ciddi bir şekilde cesaret kırılmaktadır: Bu durum yetkililerin laiklikle ilgili tutumunun ve laikliği ne kadar dar bir çerçeveden yorumladıklarının göstergesidir. Dahası bu durum,

Müslümanlıktan başka herhangi bir inanç grubunun halka açılmasını (toplum zihninde kabul edilmez olarak değerlendirilen) değişim girişimi olarak gören, toplumun önemli bileşenleri arasındaki genel hoşgörüsüzlüğü de açığa vurmaktadır.

102. Diğer azınlıklar gibi papazlar ve rahibelerin (yüksek dini liderlerin dışında) herkesin önünde dini kıyafet giymesi resmi olarak yasak. Benzer şekilde, Katolik Kilisesinin de kendi dini eğitim kurumlarına izin verilmemektedir. Yabancı dini personelin vize ve ziyaretçi izni almasında güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye'deki dini topluluğun lideri olarak yabancı yetkilileri atamayı yasaklayan yasayla piskopos ataması sınırlandırılmaktadır.

103. Mülk konusuyla ilgili olarak; mahkemelerin ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün daha çok el koymalarla hareket ettiği bildirildi. 1993 yılında siyasi istişarelerin gerçekleştirilmesi için "ortak komisyon" oluşturulduğu belirtildi: Bu istişareler 1993 ve 1996 yılında Vatikan'da gerçekleştirildi. Bu istişarelerin sonucu Ankara Üniversitesi ve Jesuit Consortium Gregorianum arasında akademik işbirliğini ve Tarsus'taki kilisenin (daha önce Devlet tarafından askeri depo olarak kullanılan) yeniden açılmasını içeriyordu. Ancak çoğu zaman Devlet mülk edinmeyi elinde bulundurmakta veya bunların başka amaçlarla kullanılmasını yasaklamaktadır.

104. Eğitim kurumlarıyla ilgili olarak; azınlık topluluğundan bir müdür ve Türk müdür yardımcısının atanması gerekliliği ile ilgili kural hala yürürlükte. Zorunlu din ve ahlak dersleriyle ilgili olarak Hıristiyan çocukları için muafiyet verilebilmektedir. Ancak Katolik okullarındaki öğrencilerin çoğunluğu Müslüman olduğundan, Hıristiyan ebeveynler çocuklarının Müslüman sınıf arkadaşları tarafından eleştirileceği ve kendilerini dışlanmış hissedecekleri endişesiyle, çocukları için bu muafiyeti isteme konusunda çekinmektedir.

105. Katolik temsilciler, topluluklarının çok belirsiz bir konumda olduğunu ve Katolik Kilise'sinin yasal statüsünün açık bir şekilde tanınmasının güvenliğinin sağlanması açısından gerekli olduğunu belirttiler. Bu durumun anayasal olmadığı ve Müslümanların da benzer taleplerde bulunmasına sebep olabileceği gerekçesiyle yetkililerin bu konuya eğilmeyi reddetmesinin, gerçekte Müslüman topluluğun Diyanet İşleri Başkanlığıyla temsil

edilmesinden kaynaklı, temelsiz olduğu ifade edildi. Sorunun, dini kontrol etmek ve bireysel özel alanda olmasını sağlamak amacıyla olan Türk laikliğinin yorumlamasından kaynaklandığı söylendi. Temsilciler, Türk mevzuatının Müslüman aşırıcılıkla mücadele etmek amacıyla olduğunu kabul etmekle birlikte, yasanın yetkililere karşı gelmeden dini haklarını da kapsayacak şekilde haklarını kullanmak istemekten başka bir şey hedeflemeyen Müslüman olmayan toplulukları da etkilediği bilgisini verdi. Topluluk temsilcileri, son olarak, Katolik Kilisesinin sadece varlığını sürdürmek için, esasında, yeterli olmayan mevcut durum ile sürekli olarak mücadele etmeye zorlandığından şikâyet etti.

(b) Protestan topluluğu

106. Türkiye'deki Ermeni olmayan Protestan Kilisesi esas olarak Türk, dolayısıyla çoğunlukla sonradan Hıristiyan olmuş Müslüman kökenlilerden oluşan kısa geçmişli (yaklaşık 30 yıl) bir topluluğu temsil etmektedir.

107. Bu topluluğun din değiştirmek isteyenleri araştırmak için yürüttükleri aktif din propagandası; hem kısıtlayıcı laiklik yorumları sebebiyle dini etkilerin halka açık aşamada olmasına karşı olan ve Türk etnik kimliği ile Müslümanlık dini arasında yakın bağlantı kuran (bak. Böl. II) yetkililer ile hem de bu milliyetçilik tanımının büyük ölçüde kabul edildiği toplumun genişçe kısmında sorunlara neden olmaktadır. Bu milliyetçilik algılayışı, ayrıca, Protestanlara karşı 1996 ve Kasım 1999'da bombalı saldırı gerçekleştiren aşırı dincileri ve Protestanlığı Amerikan emperyalizmiyle bağdaştıran politik köktencileri tahrik etmek niyetindedir.

108. Protestan dini ile ilgili yürütülen faaliyetlere karşı yetkililerin tepkisi Protestanlar tarafından kiralanan ve ibadet yeri olarak kullanılan binanın 12 Eylül 1999'da kapatılması ve komşuların şikâyeti dolayısıyla yaklaşık 40 kişinin resmi olarak tutuklanması şeklinde oldu. Daha sonra cumhuriyet savcısı suçlamaları takip etmekten vazgeçti. Protestan temsilcileri polis tarafından ortaya atılan iddiaların temelsiz olduğunu belirtti. Çünkü gerçekte komşulardan şikâyet gelmemişti (aksi takdirde savcı bu yönlü hareket etmek durumundaydı). Diğer yandan da kiralanan bina, ana binadan bağımsız olduğu için ayrı bir girişi bulunuyordu, yani buradaki kişilerin, polisin ısrar ettiği gibi önceden komşularının iznini alması gerekmiyordu. Bunun

yanı sıra, iki hafta sonra Zeytinburnu'nda polis, toplanma yasasından bahsederek, bir kez daha ibadet yeri olarak kullanılan binayı kapatmaya kalktı.

109. Protestanlara göre bu olaylar herhangi bir kategoride yorumlanması zor, fakat bazı yöneticilerin kendi din ve laiklik görüşleri temelindeki müdahalelerinin yansıması olan gelişmeleri içermektedir.

110. Protestanların dini azınlık olarak tanınmasının reddedilmesi ve bu gruba yasal statü verilmemesi ile ilgili olarak, temsilciler, Protestan topluluğu olarak faaliyetlerini resmi şekilde yapamadıklarını, dolayısıyla da Protestan olma özelliği temelinde ibadet yeri ve diğer dini mülk edinme talebinde bulunmalarının imkânsız olduğunu belirtti. Bunun sonucunda da, topluluk; ya binaları üyelerden birisinin şahsi girişimi ile ya da dini bağlantıdan bahsetmeden dernek olarak kiralamak durumunda kalmaktadır. Temsilciler, polisin Protestan faaliyetlere bu binalar içerisinde hoşgörü göstermesine karşın, kamuya yönelik her türlü ifadenin ve açıklamanın (örneğin; "Protestan" kelimesinin olduğu herhangi bir ilan) polis tarafından önlendiğini söyledi.

111. Protestan Kilisesi tarafından davet edilen yabancı dini simalarla ilgili olarak, bu kişiler turist vize başvurusu yapmak zorundadır.

112. Eğitim binaları ile ilgili olarak; Protestan temsilcileri, çocuklarının din ve ahlak derslerinden muaf tutulduğunu, ancak muafiyet isteyen ailelerin çoğunluk tarafından reddedilme veya dışlanma riski sebebiyle zorunlu din derslerinin aileler üzerinde baskı yarattığını ifade etti. Protestan temsilcileri, ayrıca gözlemledikleri üzere, Haçlı Seferlerine atıfta bulunarak kendilerini sinsice İslam düşmanlığıyla suçlayan, Müslüman olmayanlara karşı hoşgörüsüzlüğü yayan ve Müslüman Türklerin Müslüman olmayanlara karşı sürekli zafer kazandığı şekilde görüş içeren ders kitaplarıyla ilgili olarak Milli Eğitim Bakanlığı'na şikâyetinde bulduklarını söyledi. Temsilcilerin ders kitaplarının değişmesiyle ilgili talepleri yetkililer tarafından, şu ana kadar, sessizlikle karşılandı.

113. Son olarak, Protestanlar tüm diyalog girişimlerini reddeden yetkililerin işbirliğine yanaşmayan yaklaşımından üzüntü duymakta ve toplulukları genişledikçe bu zorlukların artacak olmasından endişe etmektedir. İstedikleri, dini

topluluk olarak tanınmak ve kendi dinlerini özgürce ifade edecek şekilde haklarını kullanmaktır.

2. Süryaniler

114. Süryani temsilcilerinden edinilen bilgilerin, Asurî-Keldani topluluğundan geriye kalanların durumunun Katolik ve Protestanlara benzer durumlar olduğunu yansıttığı belirtilmelidir.

115. Türkiye'deki tarihi varlıklarına rağmen Süryaniler, otoriteler tarafından Lozan Antlaşması'nın kapsamında bulunan bir azınlık olarak tanınmamaktadır. Bu nedenle, ilkesel olarak din ve ibadet özgürlüğüne ilişkin anayasal güvencelerin kapsamında bulunmaları gerekirken, dini azınlık haklarının hiçbirini kullanamamaktadırlar. Süryani temsilcileri, otoriteler din özgürlüklerine saygılı olsa bile, bu özgürlüğü kullanmanın kendileri için yine de zor olduğunu belirtmektedirler. Özellikle, Süryani topluluğunun hiçbir yasal statüsünün olmadığını vurgulamaktadırlar.

116. Topluluğun dini eğitim okulu bulunmamaktadır ve bu da ruhban sınıfı yaşlandığı ve ölen bir ruhbanın yurtdışından gelen bir ruhbanla ikame edilmesini otoriteler yasakladığı için ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Mevcut ruhban sınıfı yok olunca dini kimliği yavaş yavaş ortadan kalkacak olan Süryani topluluğunun varlığını, bu durum ciddi olarak tehdit etmektedir.

117. İbadet yerlerine ilişkin olarak otoriteler, Türkiye'nin güneydoğusundaki Turrabdin bölgesinde bulunan manastır ve kiliselerin yenilenmesine sınırlamalar getirmektedirler. Zaman zaman otoriteler, bu sınırlamaları tarihi dokuyu korumak adına yaptıklarını ileri sürmektedirler. Şimdiye dek birçok vakada görülen ve başta Hıristiyanlar olmak üzere bütün azınlıkları dışlayan bir milliyetçilikten esinlenen bu tutum, gerçekte, otoriteler tarafından konulan engeli göstermektedir. Bu durumun en açık örneği, Mardin'deki Deyrüzzaferan Manastırını mimari yapısıyla (taş kesim) uyumlu bir şekilde restore etmek isteyen, fakat düz beton gibi diğer materyaller kullanılmadığı takdirde kovuşturmaya uğrayacakları kendilerine söylenen Süryanilerin yasaklanmasında görülebilir. Manastıra bir ziyaret yapıldığı takdirde, sonuçlar

rahatlıkla görülebilir. Mevcut kiliselerin onarımındaki bazı sorunlarla birlikte, topluluk, zaman zaman kiliseleri camilere dönüştüren Vakıflar Genel Müdürlüğüne ilan edilen “kullanılmayan” ibadet yerlerine el konulması ile karşı karşıya bulunmaktadır. Süryani göçünün temel hedefi haline gelen İstanbul’da yalnızca bir Süryani kilisesi bulunmakta ve ibadet etmek isteyenler diğer toplulukların olanaklarını kullanmak zorunda bırakılmaktadırlar. Süryani temsilcilerinin, Cumhurbaşkanı ve Başbakanı’da kapsayan otoritelere yineledikleri şikâyetler faydasız olmuştur. Böylece, fiiliyatta, Süryani topluluğunun İstanbul’da ibadet yeri inşa etme hakkı; bilinmesine, zorunluluğuna ve meşru ihtiyaçlarına rağmen, reddedilmektedir.

118. Diğer mülkiyetlerle ilgili olarak, Süryaniler; kendi kurumlarını açmaları yasaklandığı için birçok sosyal kuruluş ile yardım ve sağlık kuruluşlarından yoksundurlar. Üst düzey hükümet görevlilerine hitaben yapılan başvurular şu ana kadar başarılı olmamıştır. Aynı durum, okul açmak için yapılan başvurularda da geçerlidir. Dini prensipleri (topluların ve tören gibi) de içeren Süryani kültürü, belirtildiği üzere, sadece gayri resmi okullardaki ibadet yerlerinde verilen dersler aracılığıyla yeni kuşaklara aktarılabilir. Mardin Belediyesi’nin Süryani din eğitimini yasakladığı 1998 yılında bildirilmiştir.

119. Devlet okullarındaki din ve ahlak derslerine gelince, Süryani çocukları bu derslerden muaf olabilmektedirler. Bununla beraber, muafiyet durumu, başta Türkiye’nin güneydoğusu olmak üzere, iki çeşit zorluk ortaya çıkarmaktadır: Bir taraftan, ebeveynler dışlanma korkusuyla muafiyet istememektedirler ve diğer taraftan, bazı okullar resmi olarak onaylanmış da olsa, bu muafiyet talebini reddetmektedirler.

120. Süryanilerin durumu, geleneksel yurtlarından, yani Türkiye’nin güneydoğusundan, kitlesel olarak ayrılmalarıyla yakından ilgilidir. Otoriteler bu olguyu yalnızca ekonomik sebeplerle açıklamaktadırlar. Süryani temsilcileri ise, tam tersine, başta Türkleştirme politikası olmak üzere, politik ve dini faktörlerin vurgulanmasında hemfikirdirler. Onlara göre, bu politika ciddi sınırlamalara ve ihlallere dönüşmektedir: Süryanilerin kültürel ve dini kimliklerinin tanınmaması, Aramca dilinin keyfi olarak

yasaklanması ve Süryanice köy adları ile isim ve soy isimlerin Türkçeleştirilmesine ek olarak, topluluğun sosyal ve eğitim kurumlarının yasaklanması. Süryani temsilcilerine göre, Türk otoriteleri ile PKK’yı da içeren Kürt hareketleri arasında devam eden çatışmalar durumu kötüleştirmektedir. Süryanilerin benimsediği tarafsızlık pozisyonu, hem otoriteler hem de Kürt hareketi tarafından karşılıklı olarak düşmana destek şeklinde yorumlanmaktadır. Süryaniler, bireyler ve silahlı gruplar tarafından; mallarını alıp götürbildikleri, çocuklarını kaçırap İslam’a dönmeye zorlayabildikleri ve cinayet bile işleyebildikleri (bkz Özel Raportörün tebliği, E/CN.4.1995.91’de belirtilmiştir.) sürekli saldırılara maruz kalmaktadırlar. Bu şiddet atmosferi, birçok Süryani’yi Türkiye’nin güneydoğusundan ayrılmaya zorlamaktadır. “Tek devlet, tek millet, tek kültür” şeklindeki milliyetçi slogana uymadıkları düşünülen sınırlı sayıdaki Süryani nüfusunu kabul etmeyen bir sosyal baskının, başta güneydoğu olmak üzere, her yerde olduğu da eklenmelidir. Bu tutum, ne yazık ki, Süryani topluluğunu değişik yollarla yadsıdıklarını ortaya koyan, özellikle yerel düzeydeki bazı yetkililere kadar uzanmaktadır. Bu ciddi insan hakları ihlallerine ilişkin olarak otoritelere yapılan şikâyetlerin hiçbirinin takibinin yapılmadığı da ayrıca belirtilmelidir. Çoğu zaman, merkezi otoriteler durumu basit bir şekilde reddetmekte, Süryanilerin bölgeden ayrılışının sebebi olarak güneydoğu bölgesinin ekonomik az gelişmişliğini göstermektedirler. Bu otoriteler, Asurî Keldanileri Avrupa’da mülteci statüsü elde etmek için bu şikâyetleri uydurmakla suçlamışlardır. Diğer vakalarda, baskının kanıtları apaçık ortayken bile, yerel otoritelere herhangi bir sorumluluk yüklenmemekte, kabahat tümüyle PKK’ya atfedilmektedir.

121. İstanbul’daki Süryani topluluğunun durumuna gelince, bazı Süryanilerin dikkat çekmemeyi benimsedikleri, az tanınmak yoluyla kendilerini korumaya çalıştıkları anlaşılmıştır. Çoğunluğu oluşturduğu düşünülen diğer Süryaniler ise; otoritelerin, dini ve kültürel kimliklerini sürdürmek için topluluğun yaptığı teşebbüsleri engellemeye yönelik konumundan ve İslamcılığın yükselişinden dolayı Türkiye’den ayrılmayı düşünmektedirler.

122. Devletin bazı ihmallerini ve özellikle Türkiye’nin güneydoğusunda devam eden silahlı çatışma ortamında demokrasiyi yerleştirmenin

zorluklarını kavradıklarını söyleyen Ortodoks Süryani temsilcileri, kendilerine yabancı olarak değil, tamamıyla Türk vatandaşları olarak davranılmasını isteyen çok anlamlı bir talep ortaya koymaktadırlar.

V. Sonuç ve Tavsiyeler

123. Özel Raportör; din ve inanç özgürlüğüne ilişkin Türk mevzuatı ile bu alandaki Türk politikasına ve son olarak, özellikle din ve inanç özgürlüğü bağlamında Müslüman olmayan toplulukların durumuna yönelik çıkardığı sonuçları ve tavsiyelerini aşağıda sunmaktadır.

124. Özel Raportör, Türkiye mevzuatının ve bilhassa anayasal mevzuatın; belli sınırlılıkları kabul etmekle birlikte (14. madde), din ve inanç özgürlüğünü tam olarak güvence altına aldığı ve tezahürlerini (özellikle ibadet özgürlüğü) koruduğunu belirtmekten memnuniyet duymaktadır.

125. Bu anayasal sınırlılıkların bir kısmı; sırayla, devletin geniş müdahalesine ve bu nedenle din ve inanç özgürlüğü üzerinde aşırı kısıtlamalara yol açabilecek, çok geniş bir şekilde yorumlanmaya imkân veren belirsiz ifadeler ihtiva etmektedir. Bu durum, “temel hak ve hürriyetleri yok etmek” ibaresinin yanında “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak” ifadesinde gözükmektedir.

126. Özel Raportör; Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu’nun genel yorumları ve yargı içtihatları ile uluslararası insan hakları standartlarına uygun bir şekilde yorumlanan anayasal hükümleri içeren bir mevzuat ve doğru bir terminoloji düzenlenmesini tavsiye etmektedir. Komisyon; Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin 18.maddesine ilişkin 20 Temmuz 1993, 22 (48) Numaralı Genel Yorumunda, bir kimsenin dinini veya inancını açığa vurma özgürlüğü, ancak kamu güvenliği, kamu düzeni, sağlık veya ahlak ya da başkalarının temel hak ve özgürlüklerini korumak amacıyla, sadece hukuken düzenlenen sınırlamalara tabi tutulabilir ve düşünce, din ve vicdan özgürlüğü hakkını geçersiz kılmayacak bir biçimde uygulanır, demiştir. Komisyon, ayrıca bu sınırlamaların yalnızca düzenledikleri amaçlar için uygulanmaları

gerektiğinin, hizmet edilen somut hedefe doğrudan bağlanması ve bu hedefle orantılı olması gerektiğinin altını çizmiştir. Sınırlamalar, ayrımcı amaçlarla ya da ayrımcı bir tarzda düzenlenemezler.

127. Türk anayasası din ile devlet arasındaki ilişkilerde laiklik ilkesini yüceltmektedir. Türk Anayasa Mahkemesi, tarafsızlık ilkesiyle bağlantılı olarak ve onun aracılığıyla laiklik ilkesini; bir tarafta dinin kişisel bir olay olduğu, diğer tarafta tam koşullar, yani İnsan Hakları Komisyonu’nun yargı içtihatlarıyla uyumlu bir şekilde kamu düzenini, kamu güvenliğini ve kamu çıkarını korumak gibi koşullar oluşmadığı sürece dini göstergelerin devlet tarafından sınırlandırılmayacağı şeklinde yorumlamıştır.

128. Laikliği tarafsızlık ilkesi üzerine temellendiren bu yorum; Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla Devlete, Müslümanların dini işlerini düzenleme ve dini pratiklerin hükümet tarafından sistematize edilmesi ve İslam’a “devletin bir işi” gibi davranılması, dini idarenin büyük gücünü elinde tutma yetkisini veren bazı anayasal ve kanuni hükümlerle tezat içinde gibi görünmektedir. Bu durum; Alevi kesimi de içinde barındıran diğer yorumları, örneğin din ve ahlak eğitimi alanının ve ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı’nın organizasyon ve faaliyetlerinin dışında bırakan ve pratikte İslam’ın Hanefi görüşünü yücelten Devlet tutumuyla bütünleşir.

129. Bu nedenle, laik bir temelde inşa edilmiş olmasına rağmen, Türkiye’de İslam’a yapılan muamele, yukarıda tanımlandığı gibi, Hanefi İslamı’na yarı-resmi bir statü kazandırma ya da en azından yeterince yüksek bir mevki verme eğilimindedir. Türk Devletin temel taşı olan laiklik; kimlik kartlarında dinin yazılmasının seçimlik, din ve ahlak eğitiminin ise zorunlu olmasında uzlaşmış görünür. İnsan Hakları Komisyonu’nun 22 (48) numaralı Genel Yorumundaki yargı içtihatlarıyla uyumlu olarak, Özel Raportör; bir devletin resmi sisteminin laik mi teokratik mi olduğuna kendisi hüküm vermeyecek, fakat saygılı bir şekilde, yani ihlal etmeden azınlıkların statüsü, inanç ve dini haklara ilişkin çıkarımda bulunacaktır. Bu bağlamda gerçekten de, yukarıda tanımlandığı gibi, önem düzeyleri değişen sorunlar bulunmaktadır.

130. Bu noktada Özel Raportör; uluslararası hukuk tarafından belirlenmiş sınırlamalara aykırı hareket etmeyi önlemek için, Türk Anayasa Mahkemesi'nin laikliğe dair yargı içtihatlarının devletin, dine ilişkin politikasında açık seçik bir şekilde ve bütünüyle yansımaları gerektiğini düşünür.

131. İslami örtü giyinme meselesinde; giyim serbestçe ifadesine, bu amaçla oluşturulmuş yasal sınırlar içinde izin verilmekle birlikte; otoritelerin, dinin politik sömürsüne ilişkin meşru kaygılarına hitap eden sağlam bir yasal temel sağlayan yaklaşım söz konusudur.

132. Anayasada zorunlu din ve ahlak dersi olarak adlandırılan dersler aşağıdaki grupları etkileyen bir sorun oluşturmaktadır:

— Hanefi olmayan Müslümanları, İslam'ın Hanefi anlayışı üzerine temellendirilmiş bir eğitimi almaya mecbur bırakması ve Türk toplumundaki İslami görüş çeşitliliğini yansıtmaması;

— Hem dolaylı bir şekilde gayri Müslim inançlara karşı taraflı bir mesaj içeren, çoğunlukla gayri resmi kaynakların desteklenmesinden etkilenen, hem de doğrudan kamu baskısı ya da dışlanma korkusundan muaf olmak için çıkış yolu arayan veya muafiyetleri bazı memurlarca reddedilebilen Müslüman olmayanlar ve,

— Çoğunluğu Müslüman olan bir topluluk içinde yaşayan inanmayanlar.

133. Özel Raportör; hoşgörü kültürünün inşasına yardımcı olacak ve böylece ayırım yapmamayı ve hoşgörüyle davranmayı özendirecek insan hakları değerlerinin ilerlemesi için etkili bir araç olan eğitime yönelik adımlar atmalarını otoritelere tavsiye etmektedir. Türkçe eğitim ve özellikle zorunlu din ve ahlak dersi, eğitimin çoğulculuğu ilkesini garanti edebilmek için herhangi bir ideolojik çerçevede ya da belirli bir dini inancı öne çıkaran politik eğilimden bağımsız olmalı (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 25 Şubat 1982 tarihli Campbell ve Consans kararına ve 7 Aralık 1976 tarihli Kjeldsen ve diğerleri kararına bakınız.) ve böylece bütün vatandaşları eşit gören anayasal ilke gözetilmelidir. Kişinin iç dünyasına ait inançlarının düzenlenemeyeceği ya da başka bir deyişle bir dini ya da bir inancı kabul etmeye veya sahiplenmeye zorlanmama özgürlüğünü ve ebeveynlerin din ve ahlak eğitimini sınırlandırılmadan sağlama

özgürlüğünü, uluslararası içtihat kuralları ve hukuka uygun olarak temin etmek ayrıca önemlidir.

134. Özel Raportör, kimlik kartlarındaki dini bölümün isteğe bağlı olmasına ilişkin olarak, Avrupa yargısının izlenilmesini tavsiye etmekte ve bu bölümün kaldırılması için Dış İşleri Bakanlığı tarafından duyurulan teşebbüslerin sonuçlarını beklemektedir.

135. Türk Anayasası, Atatürk milliyetçiliğini Devletin kurucu unsuru olarak ortaya koyar ve onu mutlak bir gerçeklik statüsüyle uygulamada resmi ideoloji ya da yeni bir dinmiş gibi yüceltir. İnsan Hakları Komisyonu'nun yargı içtihatlarında ortaya konulduğu şekliyle yukarıdaki uygulamanın şartları tartışıldı ve böylece din ve inanç ile azınlıklara ait haklara dair sorun ortaya çıktı. Müslüman topluluklara ve Müslüman olmayan azınlıklara karşı, esas olarak hoşgörü ve ayrımcılık yapmama hakkıyla her zaman barışık olmayan Türkleştirme şeklindeki milliyetçilik ilkesine başvurulmasından ve dar bir yorumdan kaynaklanan ihlaller bulunmaktadır. Özel Raportör, azınlığı oluşturan topluluklara karşı milliyetçiliğin kullanılmasını engelleyecek açık bir ilkenin tesis edilmesini otoritelere tavsiye etmektedir.

136. Özel Raportör; diğer kanuni hükümler açısından, Ceza Kanunu'nun herhangi bir dine ya da dini sembollere karşı yapılan saldırıları cezalandırmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmektedir. Medya aracılığıyla yapılan hakaret davalarındaki cezaların arttırıldığı belirtilmelidir. Ceza Hukuku, cinsiyetler arasındaki eşitlik ilkesini garanti etmektedir ve Özel Raportör, bugünkü çabaların sonucu olarak yeni bir Ceza Hukuku'nun hazırlanacağını ummaktadır.

137. Özel Raportör; din ve inanç özgürlüğünü ele alan kanunlar arasında, kamu hizmetiyle ilgili 1965 kanununu, kamu hizmetine ve ulusal eğitime erişimde anayasal eşitlik prensibini yücelten ulusal eğitim hakkıyla ilgili 1973 kanununu ve herhangi bir kutsala küfür etmeyi yasaklamayı amaçlayan 1994 basın kanununu belirtmekten memnuniyet duymaktadır.

138. Bununla birlikte, din ve inanç özgürlüğünü ilgilendiren diğer mevzuat, ciddi soru işaretleri uyandırmaktadır. Örneğin, Türkleştirme politikasından ilham alan, azınlıklara karşı tutumu ve kesin sınırlılıkları yansıtan ulusal kültüre aykırı

olduğu düşünölen isim ya da soy isimleri reddetme iznini otoritelere veren kanun. Ek olarak, vakıflarla ilgili kanun ve Müslöman olmayan azınlıkların mülkiyetlerinin kullanılmamasına ilişkin pratikte devlete bu mülkiyetleri haczetme yetkisi veren kanun. Özel Raportör, isim verilmesiyle ilgili kanunun ve kullanılmayan mülkiyetlerle ilgili kanunun gözden geçirilmesini tavsiye etmektedir. Özel Raportör, devlet tarafından yapılan herhangi bir kamulaştırmanın, öncelikle gasp etmeme ilkesi ve mümkün olduğu kadar ilgili topluluk ve gruplarla görüşme ya da uzlaşma ilkesi üzerine temellendirilmesinin gerekliliğinden bahsetmektedir.

139. Son olarak, İnsan Hakları Komisyonu'nun kararlarıyla (örneğin, 1998/77 sayılı düşünce özgürlüğü ile din ve vicdan özgürlüğünün meşru kullanımına uygun olarak, kişilere vicdani nedenlerle askeri hizmete karşı red hakkı tanıyan karar) ve İnsan Hakları Komisyonu'nun 20 Temmuz 1993 tarihli 22 (48) numaralı Genel Yorumuyla ve Türk Anayasa'sının inanç özgürlüğünü yücelten ana prensibiyle bağlantılı olarak; Özel Raportör, bölgesel özelliklerin ve gerilimlerin vicdani reddi kesin olarak reddetmeyi haklı çıkartmak için Türkiye'de veya başka herhangi bir yerde yeterli olmadığına inanmakta ve mevzuatın özellikle dini inançlar açısından vicdani ret hakkını garanti edecek şekilde uyarlanmasını tavsiye etmektedir.

140. Lozan Antlaşması; dini özgürlüğü de içeren temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasında, Müslöman olmayanları da kapsayan bütün vatandaşların eşitliği ilkesini garanti etmektedir. Ayrıca bu antlaşma, Müslöman olmayanlara kişisel, politik ve kültürel haklarını kazandıran bir azınlık statüsünde de anlaşmıştır. Ancak sözleşme, söz konusu azınlıkları işaret etmediğinden belirli boşluk ve zayıflıklar içermektedir. Mantıklı bir yorum, Lozan Antlaşması'nın imzalandığı dönemde Türkiye'de bulunan bütün Müslöman olmayan toplulukları içerdiğini varsaymaktadır. Şu ana kadar Türk otoriteleri tarafından yapılan yorum, Ermenilere, Ortodoks Rumlara ve Yahudilere karşı sınırlayıcı ve kısıtlayıcıdır ve bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan önce Türkiye'de bulunan Asurî-Keldaniler ve Ermeni olmayan Katolikler gibi diğer toplulukları kapsamaz. Azınlık kavramının yalnızca Lozan Antlaşması'nda kullanıldığını ve hiçbir Türk mevzuatında, dışlanan Müslöman topluluklarını ve yakın bir zamanda

Türkiye'de kurulan Ermeni olmayan Protestan topluluklarını kasteden bir azınlık kavramının tanınmadığını belirtmek önemlidir.

141. Lozan Antlaşması ayrıca gerekli mevzuatı ve onları etkili kılacak düzenlemeleri de deklare etmektedir. Antlaşmanın 37. maddesinin Türkiye'yi, Müslöman olmayan azınlıkların temel haklarının tanınacağına ilişkin koşulları sağlamakla yükümlü tuttuğu hatırlanacaktır. Şu ana kadar, Lozan Antlaşması kapsamında tanınan azınlıklar; bir taraftan, bazı alanlarda hukuki geçersizliğin ve diğer taraftan mevzuat, düzenlemeler, yargı içtihatları ve Lozan Antlaşması'na aykırı iç uygulamaların etkisi altındadır (bkz. III. ve IV. bölüm). Bu nedenle, Özel Raportör, otoritelerin Lozan Antlaşması'nın kanuni kapsamında uzlaşmasını ve onu iç hukuk ile ulusal uygulamada tam uygulamalarını tavsiye etmektedir. Özel Raportör ayrıca, İnsan Haklarının Teşviki ve Korunmasıyla ilgilenen Azınlık Çalışma Grubuna, Lozan Antlaşması bağlamında azınlık kavramına verilen yorumu ve özellikle Antlaşmanın kapsadığı toplulukların teşhisini uluslararası hukuk ışığında kararlaştırmasını tavsiye etmektedir.

142. Türk Devleti'nin din ve inanç özgürlüğü sorunundaki politikasının fazlasıyla karışık ve bazı otoriteler tarafından ayrımcılık yapmama ve hoşgörü modeli olarak görölen politikayla keskin bir zıtlık içinde bulunduğu söylenebilir.

143. Türk tarihi, Cumhuriyet'in kuruluşundan beri din ile laiklik arasındaki ilişkilerin asla sakin geçmediğini (belki de tahmin edilen bir gelişme olarak) açıkça göstermektedir. Yasal açıdan bakıldığında da, ayrılık ve tarafsızlık ilkelerine göre yönetilmemiştir. Laiklik, 1946 yılına kadar dine karşı gayretli bir şekilde uygulandı, fakat 1945 yılında çok partili hayata geçişle birlikte başlayan seçim rekabeti zaman zaman dinin politik manipölasyonuna yol açtı ve dinin, laiklik ile karşı karşıya getirildiği tavizler vermeye başladı (Örneğin, 1950'deki Demokrat Parti zaferi birçokları tarafından ateizme karşı dinin bir zaferi olarak görülürken, Milli Selamet Partisi'nin 1974 yılında hükümetteki rolünün imam hatip okullarının sayılarının artmasına ve okul kitaplarının İslami açıdan gözden geçirilmesine sebebiyet verdiği düşünülmektedir) ve başka zamanlarda da laikliğin dinin üzerinde ya da dine karşı olduğu yeniden teyit edildi (örneğin Kemalizm'den esinlenerek yapıldığı iddia edilen Eylül 1980 askeri darbesi).

144. Ayrıca, Cumhuriyet'in gelişine ve modernleşme ile eğitimi ilerleten politikalara rağmen, kırsal bölgelerde canlılığını sürdüren dini geleneklere de dikkat çekilmelidir. Bunun dışında, yakın yıllar, insanların seküler kavramlara daha açık olduğu büyük şehirlerde güçlü bir İslami kimliğin oluştuğuna tanıklık etmiştir. Küçümsenemeyecek bir tehlike olan ve özellikle politik militanlığın artmasında kendisini hissettiren İslamcılığın yükselmesine ve genişlemesine de ayrıca dikkat çekilmelidir.

145. Son olarak, milliyetçiliğin bir ifadesi olarak aktif Türkleştirme politikası; toplumun büyük çoğunluğunu yalnızca Türk ırkına ve Müslüman kimliğine bağlı bir vatandaşlıkla dikkate alacak şekilde düşünmüştür.

146. Politika din hakkındaki esasları şu şekilde belirler: Bir yanda laikliğin koruyucusu ve milliyetçiliğin savunucusu devlet, dini çoğunluğun sorumluluğunu devralmaktadır; diğer tarafta İslamcı inanca sahip olanlar da dâhil, siyasi partiler, dini bir güçlenme yolu olarak kullanmaktadır. Bu durum yalnızca dini işleri etkilememektedir, ayrıca laiklik ile sağlıklı milliyetçilik ve bu nedenle de bütün dini topluluklar üzerinde tesirleri olmaktadır.

147. Özel Raportör çoğunlukla ilgili olarak, insan haklarına yer bırakmayan ve çoğulculuk ile çeşitliliğin bütün anlatımlarını bastırdığı için hoş görülemeyecek olan dini köktencilik karşısında otoritelerin kaygılarını meşru görmektedir. Özel Raportör, bununla beraber, dini işlerde devletin oynayacağı aktif rolün oluşturduğu aşırı müdahalenin, yalnızca insanların bildikleri yolda inanmalarına değil, din ve inanç özgürlüğü kavramına da aykırı olduğuna inanmaktadır. Bu örneğin, ideolojik bir beyin yıkamanın aracı haline getirilen zorunlu din ve ahlak dersi bağlamında doğrudur (yukarıya bakınız). Bu durum en çok, Alevileri de içeren azınlık Müslüman toplulukları üzerinde yük oluşturmaktadır. Bu anlamda, devletin; Müslümanların dini işlerine zorla müdahalesi, özellikle ibadet yeri ve dini eğitim açısından Alevilerin özel ihtiyaçlarına yer bırakmamaktadır. Bundan başka, Türkleştirme politikası, Türk toplumunda ve hatta devletin içinde Alevilere yönelik ayrımcı davranışları pekiştirmektedir (örneğin, Alevilerin Diyanet İşleri Başkanlığı'nda bir temsilcilikleri bulunmamaktadır).

148. Gayrimüslimlere gelince, onların durumu, Yahudi azınlığın dikkate değer istisnasıyla birlikte, hoşgörü ve ayrımcılık görmeme ilkeleri açısından ve devletin yukarıda analiz edilen milliyetçilik ve devletçilikle ilgili politikalarının doğrudan bir sonucu olarak sorunlu bir hal oluşturmaktadır. Milliyetçiliğin politik manipülasyonu (kısmen Avrupa güçlerinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanında Kıbrıs sorununa ya da Hıristiyan azınlıklar adına yaptığı dış müdahalelerle bağlantılandırılabilir) özellikle Hıristiyan azınlıklara karşı hoşgörüsüz ve ayrımcı bir yönde kendisini hissettirdi. Milliyetçiliğin bu özel biçimi sadece devlet kurumlarına değil, bir bütün olarak topluma da yayılmıştır ve Hıristiyan azınlıklara yer olmadığına ilişkin genel bir mesajı da ifade etmektedir. Bu politikalar, bu azınlıkların etkili üyelerinin Türkiye'den ayrılmasını teşvik etmiştir. Özel Raportör, Lozan Antlaşması uyarınca kapsandığı varsayılan topluluklar ile azınlık olarak tanınanlar ve bu kategorinin dışında tutulanlar arasındaki farkı gözden geçirmiştir.

149. Hıristiyan, Rum Ortodoks ve Ermeni (Ortodoks, Katolik ve Protestan) azınlıklarla ilgili olarak, her birinin kendi özel durumlarının yanısıra, genelde karşı karşıya kaldıkları durumları gözden geçirmek yararlıdır.

150. İlk aşamada, bu azınlık gruplarının temsilcileri din ve ibadet özgürlüğünden memnun olduklarını fakat topluluklarının dini işlerini etkileyen sorunlarla karşılaştıklarını söylemektedirler. Rum Ortodoks ve Ermeni Ortodoks Patrikhaneleri ile Ermeni Katolik ve Protestan kiliselerinin tüzel kişilikleri bulunmamaktadır. Bu bakımdan, vakıflarını geri kazanacaklarına ve mülkiyetlerini kontrol edeceklerine inanmalıydılar. Bu vakıflar şu ana kadar, genel olarak devlet kuruluşlarının ve mahkemelerin tutumu yüzünden artan bir etkisizlik içindedirler: Vakıflar Genel Müdürlüğü, tek taraflı olarak vakıfların mülkiyetine el koymaktadır ve diğer otoriteler yönetim kurulu seçimlerini engellemektedir. Azınlıklara ait mülkiyetlerin geleceği bu nedenle çok şüpheli bir konudur ve bazılarının el konulmak suretiyle bu topluluklar başlıca gelir kaynaklarından yoksun bırakılmaktadır. Eğitim kurumları bağlamında, azınlıkların, artık ruhban okullarının olmaması, ruhban sınıflarını yenileyebilme yeteneklerine gerçek bir tehlike oluşturmakta ve bundan ötürü bu toplulukların dini

liderlikleri ve yönetimleri zayıflamaktadır. Hıristiyan azınlıklar, okullarına ilişkin bir takım zorluklarla karşı karşıyadırlar: Bazı durumlarda otoriteler topluluğun atadığı müdürleri kabul etmemekte ve topluluğun kendi topluluklarının dışından öğrenci kabul etmelerine izin verilmemektedir (ki bu durum, statüleri otoriteler tarafından tanınmayan Ermeni Katolik ve Protestan çocukları için özel bir sorun oluşturmaktadır – bkz. Paragraf 94). Ayrıca Rum Ortodoks ve Ermeni patriklerinin seçimlerine ilişkin prosedür de otoritelerin değişik zamanlardaki müdahalesinden etkilenmiş gözükmektedir. Son olarak, bu topluluklar için ibadet özgürlüğü tanınmıştır, ancak bu özgürlük kendi ibadet yerleriyle sınırlandırılmıştır ve dinin herhangi bir kamusal görünümünün önüne otoriteler tarafından şiddetli bir biçimde geçilmiştir.

151. Her azınlığın kendine özgü durumu aşağıdaki gibi tasvir edilebilir:

152. Rum Ortodoks topluluğunun yavaş yavaş yok olmakta olduğu söylenebilir. Bu gerçek; yukarıda tartışılan saldırılar ve engellerden başka, Türkiye'nin dini politikasıyla, Rum Ortodoksların vatandaşlık statüsü üzerindeki sınırlamalarla, bu topluluğa yönelik güvensizlik atmosferiyle ve devletin sorumluluklarını yerine getirmemesiyle açıklanabilir. Şüphesiz bu durum, esas olarak, Türkiye ile Yunanistan arasındaki tarihi ilişkilerin ve özellikle Türkiye'deki Rum Ortodokslarını günah keçisi gibi gösteren Kıbrıs sorununun bir sonucudur.

153. Sayı olarak Türkiye'deki en önemli Hıristiyan topluluğunu oluşturması gerçeğine rağmen, Ermeni azınlığın (Ortodoks, Katolik ve Protestan) konumu kırılmalı ve saldırıya açık gözükmektedir. Yukarıda sunulan gerçeklerden ve diğer özel sorunlardan mütevellit (bkz. Paragraf 80–95, özellikle Ermeni vakıflarına yüklenen vergi problemi, paragraf 85) bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı Türkiye ile Türkiye'deki Ermeni topluluğu, Ermenistan ve yurtdışı Ermenileri arasındaki ilişkileri yansıtmaktadır.

154. Özel Raportör; Yahudi azınlık temsilcilerinin durumlarının tatmin edici olduğunda ısrar ettiğini belirtmektedir. Bu durum, en geniş şekilde, Ermeni ve Rumlara kıyasla, Yahudilerin Türkiye'den herhangi bir toprak taleplerinin olmaması gerçeğiyle

ve ayrıca Türkiye ile İsrail arasındaki yakın ilişkilerle açıklanabilir.

155. Lozan Antlaşması kapsamında Türk otoriteleri tarafından tanınmayan Hıristiyan azınlık topluluklarının durumları fazlasıyla değişiklik göstermektedir.

156. Ermeni olmayan Katolikler, din ve ibadet özgürlüğünden faydalanmakta, fakat “resmi” azınlıkların karşılaştığı aynı zorluklarla ve engellerle yüz yüze gelmektedirler. Bu topluluk bu nedenle çok hassas bir durumdadır.

157. Türk Protestan Kilisesi, hem Türkiye'de yakın dönemde kurulmasına hem de dini hareketliliğine bağlı olarak çok sayıda zorlukla karşılaşmaktadır. Kendilerine yasal tanınma statüsü verilmemiştir ve bir Protestan topluluğu olarak resmi bir şekilde eylemlerini yönetememektedirler (bilhassa ibadet yeri edinme ve diğer özellikler açısından). Protestan topluluklarının artarak görünürleşen büyümesi, özellikle laikliğin ve milliyetçiliğin kısıtlayıcı bir yorumunu üstlenmiş olan (ve ibadet yerlerini kapatan ve tutuklama emrini veren) otoriteler arasında olumsuz reaksiyonlara neden olmaktadır.

158. Süryaniler, gerçekte ise bütün Asurî-Keldani topluluğu, yavaş yavaş yok olmaya yüz tutmaktadır. Öncelikle, bu topluluk yukarıda tanımlanan bütün sorunlarla karşılaşmaktadır: Yüzyıllardır Türkiye'de yaşamalarına rağmen, Lozan Antlaşması kapsamında azınlık olarak tanınmamakta; kendi eğitim, sosyal, yardım ve sağlık kurumlarını oluşturma hakları verilmemekte; dini eğitim okulları bulunmamakta; ibadet yerlerine el konulmakta ve bu mülkiyetlerini yenilemeleri ya da yenilerini inşa etmeleri engellenmektedir. Bunlara ek olarak, devlet okullarındaki dini eğitimden muaf tutulmaya yönelik talepleri sık sık görmezlikten gelinirken, Süryani dinini kendi kilise ve manastırlarında öğretme hakları dahi defalarca reddedilmiştir. Bütün bu engeller ve kısıtlamalar, esas olarak, Türkleştirme politikasıyla ve Asurî-Keldanileri ayrı bir kültürel ve dini topluluk olarak tanımamakla açıklanabilir. Bu faktörlere; Asurî-Keldanileri, terörizm faaliyetlerinden (saldırı, hırsızlık, suikast, adam kaçırma, İslam'a dönmeye zorlama vb.) kaynaklanan sürekli bir korku atmosferi içinde bırakan Türk otoriteleri ile Kürt isyancıları arasındaki silahlı çatışmanın etkisi ve Asurî-Keldanilerin, Türkiye'nin güneydoğusundan toplu ayrılmalarının teşvik

edilmesi de eklenmelidir. Bu topluluğun, Türkleştirme politikasının basmakalıp şartlarına (yani etnik köken açısından Türk ve dini açıdan Müslüman olmak) uymayan herhangi bir azınlığa karşı genellikle hoşgörüsüz olan toplum ve yerel otoriteler tarafından dışlandığı da bir gerçektir. Bu açıdan Türkiye'nin doğusu durumun en kötü olduğu yerdir; ancak Asurî-Keldanilerin en çok göç ettiği ve İslamcılıktaki yükselişin de bir tehlike olarak görüldüğü İstanbul'a da yansımaktadır. Son olarak, Asurî-Keldaniler kendilerine yabancı gibi muamele edildiğini düşünmekte ve giderek artan bir biçimde dini ve kültürel kimliklerini korumak umuduyla Türkiye'den ayrılmaktadırlar.

159. Özel Raportör, dini azınlık topluluklarının haklarını güvenceye almalarını, saygı duymalarını ve korumalarını otoritelere tavsiye etmektedir.

160. Hıristiyan, Rum Ortodoks ve Ermeni azınlıklara ilişkin olarak Türk otoritelerine aşağıdaki tavsiyelerde bulunulmuştur:

(a) Hükümet; giderek artan ve fiiliyatta bağış yapılmasını ve uygun bir tüzel kişi yapısının kullanılmasını reddetmekten kaynaklanan ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve engellemek için gerekli önlemleri almalıdır. Bu durum, mülkiyetin kazanımı ve yönetimi, ruhban sınıfının ve diğer dini personelin mali olarak desteklenmesi vb. tüm dini aktivitelerin yasal alanını etkilemektedir.

(b) Hükümet; tüzel kişilik yapısının, bu anlamda vakıfların, azınlıkların temel ihtiyaçlarına cevap vermesini sağlamalı (ve bu vakıfların işleyişine, yürütme kurulunun yenilenmesine ve seçimine ilişkin yasal ya da fiili sınırlamalar gibi hiçbir engel bırakmamalıdır) ve gerekirse, bu yasal mekanizmayı geliştirmeli, hatta bu vakıflar etkisiz ve manasız bulunacaksa, bu toplulukların dini liderliklerine yasal statü, yani Patriklik vermelidir.

(c) Kullanılmayan mülkiyetlerin mevzuatına ilişkin tavsiyeye ek olarak, hükümet; kamu kurumlarının, özellikle Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Hıristiyan azınlıklara karşı ayrımcılık yapmamasını sağlamalıdır. Asıl olan şudur ki, bu kurumlar, azınlıkları mülkiyetlerinden ve dini aktivitelerini yerine getirmek, yürütmek için ihtiyaç duydukları kaynaklardan yoksun bırakmaya bir son vermelidir.

(d) Hükümet, azınlıkların kendi ibadet yerlerini oluşturma ve yönetme hakkını garanti etmeli ve yeni toplulukların olduğu yerlerde bazı hizmetlerin yapılmasına izin vermelidir. Bu bağlamda, kentsel gelişim düzenlemeleri gibi bütün sınırlamalar, uluslararası yargı içtihatlarıyla (bkz. İnsan Hakları Komisyonu Genel Yorumu) uyumlu olmalı ve bütün aykırı düzenlemeler feshedilmeli ya da değiştirilmelidir.

(e) Hükümet, azınlıkların kendi dinlerini, bu amaç için uygun olan yerlerde öğretme ve din adamlarını yetiştirme hakkını güvence altına almalıdır. Özel Raportör; 1981 Deklarasyonu'nun 6. maddesi ve İnsan Hakları Komisyonu'nun 22 (48) numaralı Genel Yorumuyla ("din veya inancın öğretilmesi ve uygulanması, dini liderlerin, din adamlarının ve öğretmenlerin secimi, dini okul veya din adamı yetiştirme kurumları kurma özgürlüğü ve dini yayınlar ve mesajlar hazırlama ve dağıtma özgürlüğü gibi dini grupların temel konularının idaresinin ayrılmaz bir parçası olan hareketleri de içerir...") bağlantılı olarak, azınlıkların öncelikle kendi dini okullarına sahip olmalarının gerekliliğine inanmaktadır.

(f) Hükümet, müdürlerin atanmasına ilişkin engelleri ortadan kaldırarak, azınlık eğitim kurumlarının kendine özgü işleyişini güvence altına almalıdır. Çocukların kayıt konusunun azınlıkların yönetimindeki bu kuruluşlara (Ermeni çocuklarında olduğu gibi) ait olmaması (ya da otoriteler tarafından ait olarak tanınmaması), İnsan Haklarının Teşviki ve Korunmasıyla ilgilenen Azınlık Çalışma Grubu ve Eğitim Özel Raportörü tarafından gözden geçirilmelidir.

(g) Hükümet, özellikle dini liderlerin tayini ve seçiminde azınlıkların iç işlerine müdahale etmemeyi garanti etmelidir.

161. Yukarıdaki hususların tamamına ilişkin olarak Özel Raportör; devletin, azınlıkların uluslararası hukuktan ve Lozan Antlaşması'ndan kaynaklanan temel haklarını korumak için kesin kurallar oluşturması gerektiğine inanmaktadır. Bu kurallar; azınlık temsilcilerine danışılarak belirlenmeli, yönetmelik ve kanunlarla güvence altına alınmalı ve azınlık haklarına saygılı idari eylemler ile politikalar aracılığıyla yürürlüğe konulmalıdır.

162. Rum Ortodoks ve Ermeni azınlıklara ilişkin olarak Özel Raportör, bu grupların haklarının

güvencesinin; bir tarafta Türkiye ile Yunanistan, diğer tarafta Türkiye ile Ermenistan ve Ermeni Diasporası arasındaki ilişkilerin durumuna bağlı olmaması gerektiğini düşünmektedir. Bu bakımdan Devlet, azınlıkları bütün saldırı ve şiddet eylemlerinden korumak için sorumluluklarına uygun davranmalıdır.

163. Lozan Antlaşması kapsamında tanınmayan ya da düşünülmemeyen azınlık topluluklarına ilişkin olarak yukarıda özetlenen tavsiyeler, Ermeni olmayan Katoliklerle de ilgilidir.

164. Ermeni olmayan Protestanlarla ilgili olarak Özel Raportör; bu dini toplulukların haklarının tam güvencesini sağlamasını Hükümete tavsiye etmektedir. Din özgürlüğüne ilişkin hakların kullanımının kritik bir biçimde dini toplulukların kendi işlerini organize etmesi için elverişli olan yasal yapıya bağlı olması sebebiyle, Protestanların, ibadet yerlerini de içeren kendi mülkiyetlerini kazanmak ve yönetmek için uygun olan yasal mekanizmalara sahip olmaları bir zorunluluktur. Dini dernekler kurmayı imkânsız kılan mevcut yasal sınırlamaların ışığında, yürürlükteki düzen, yani dernek oluşturmak, yetersiz görünmektedir. Her halükarda, bütün dini toplulukların haklarına saygılı ve ihtiyaçlarını karşılayacak bir yasal varlık güçlü bir biçimde tavsiye edilmektedir. Bu yapı ayrıca otoriteler ve özellikle polis tarafından yapılan müdahalenin riskini azaltmaya yardımcı olacaktır.

165. Protestanlara tüzel kişilik olarak davranılmasına yönelik tavsiyeler, aynı şekilde Asurî-Keldanilere de uygulanabilir ve gerçekte bu topluluğun kültürel ve dini kimliğini sürdürebilmesi için bu zorunludur. Azınlık statüsünün tanınması sorununu yaşıyor olmasına rağmen, bu topluluk eğitim, sosyal ve dini eğitim kurumları oluşturmasına izin veren bir yasal yapıya sahiptir. Özel Raportör, Ermeni azınlık vakasında olduğu gibi, özellikle İstanbul'da yeni ibadet yerlerinin inşasına yönelik meşru talepleri karşılamasını hükümete tavsiye etmektedir. Ayrıca, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Asurî-Keldanilerin ibadet yerlerine keyfi ve ayrımcı bir şekilde el konulmasına ve dini kurumların yenilenmesine izin veren prosedürlerin kötüye kullanılmasına bir son verilmelidir. Eğitim ve din kültürüne ilişkin olarak yapılan tavsiyeler, burada da geçerlidir. Buna ilaveten, Türkiye'nin güneydoğusundaki silahlı çatışmanın yarattığı durum değerlendirildiğinde,

Özel Raportör; devletin Asurî-Keldanileri korumaya yönelik sorumluluklarını yerine getirmesi, Asurî-Keldanilerin haklarını ihlal edenleri tespit etmesi ve aleyhlerinde dava açması gerektiğine inanmaktadır.

166. Özel Raportör, ayrıca Türkiye'deki bütün dini topluluklara uygulanabilen aşağıdaki genel tavsiyeleri de önermektedir:

(a) Hükümet, İslam'ın politik bir araç olmamasını ve dini köktenciligi artırabilecek bir şekilde kullanılabilecek bir durum almamasını sağlamalıdır;

(b) Hükümet, ne zaman görünür olursa olsun, hoşgörüsüzlüğün bütün tezahürlerine karşı mücadele etmelidir;

(c) Hükümet; dini azınlık topluluklarının yasal haklarını ve özgürlüklerini kullanmasını, doğrudan ya da dolaylı bir biçimde etkilemeyecek bir dikkatle ve uluslararası insan hakları standartlarına uygun olarak, nerede gözükmüşse gözüksün, bütün dinlerdeki aşırılığa karşı mücadele etmelidir;

(d) Hükümet; dini hoşgörüsüzlüğün beslediği nefret, hoşgörüsüzlük ve şiddet fiilleri ile sindirme ve tehditle mücadele etmek için, uluslararası insan hakları standartlarına uygun olarak gerekli bütün tedbirleri almalıdır;

(e) Hükümet; hem din veya inanca istinaden yapılan ayrımcılığa karşı daha fazla yasal koruma, hem de bu yasal korumaların uygulanmasını ve tanınmasını sağlamalıdır;

(f) Milliyetçilik ve laiklik ilkelerinin anayasal yorumu ile onları uygularken izlenen politikalar; dini toplulukları ve özellikle dini azınlık topluluklarını, dini hakları da (hem azınlık statüsünden hem vatandaşlıktan kaynaklanan) kapsayan haklarının kullanımında ya da temel bir parçası oldukları Türk toplumuna doğal bir şekilde entegre olma yeteneklerin, etkilememeli ve kendi kimliklerini sürdürebilmelerine izin verilmelidir.

(g) Dini azınlık cemaatleri, Türkiye'nin dış işleri bağlamında her hangi bir politik müdahaleden korunmalıdır;

(h) Hükümet, güven ve saygı ortamını ilerletmek ve ihtiyaçlarını daha iyi anlamak amacıyla, dini azınlık topluluklarıyla doğru bir diyalog oluşturmalıdır;

(i) Hükümet; farklı dinler içindeki ve arasındaki çeşitliliğe ilişkin saygı ortamını sağlamak yoluyla, dini çeşitliliğin etkili bir şekilde korunmasını ve ilerlemesini sağlamalıdır. Devletin, Alevilerin inançlarını ifade etmelerine izin vermesi özellikle önemlidir;

(j) Toplum ve onun farklı bileşenlerini eğitmek ve onları dini azınlık gruplarına ayrımcılık yapmama ile hoşgörü ilkeleri ve değerlerine duyarlı hale getirmek ve ister politik tartışmalarda, ister okullarda (müfredat ve ders kitabı) ve isterse medyada olsun, dini fanatizme karşı çıkmak için geniş bir kampanya düzenlenmelidir. Bu bağlamda hükümetin, hangi dine ilişkin olursa olsun, devlet okullarında ve özel eğitim kurumlarında, benzer bir biçimde, hoşgörüyü ve ayrımcılık yapmamayı teşvik edecek ve aşırılık ile hoşgörüsüzlüğü yükseltmeyecek bir dini eğitimi sağlaması özellikle önemlidir;

(k) Türkiye; özellikle azınlıklara ilişkin olarak, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin din ve inanç özgürlüğü alanındaki teknik işbirliği hizmetlerinden faydalanmalıdır.

Ek

İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinler Toplantısı (Tarsus, 10 ve 11 Mayıs 2000)

“İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinler Toplantısı” başlığı altında; birçok kültüre ve dine beşiklik yapmış Anadolu’nun; yine bazı Peygamberlere, başta Aziz Pavlus olmak üzere birçok Hıristiyan inanç önderine ve İslâm Dini’nin önde gelen şahsiyetlerine yurt olmuş müstesna bir merkezi olan Tarsus’ta, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın önderliğinde 10–11 Mayıs 2000 tarihleri arasında yapılan toplantının başta ülkemiz insanları olmak üzere, dünya insanlığının barışına katkı sağlayacak evrensel bir adım olduğunu ifade etmek isteriz. Din, insan hayatını ciddi bir biçimde etkileyen belirgin tarihi bir gerçekliktir. Başka bir anlatımla dini inanış toplumsal farklılaşmanın en önemli nedenlerinden biridir.

Birçok tarihî tecrübenin yaşandığı, değişik kökenli ve farklı dinlere mensup insanların bir arada barış ve huzur içerisinde bulunduğu bu vatan toprağımızda dün olduğu gibi bugün de muhtelif dinlerin mensupları olarak barış ve huzur içerisinde yaşadığımızı bir kez daha dünya kamuoyuna duyurmak isteriz. Bunu ifade ederken hiçbir sorun olmadığını da söylemek istemiyoruz.

Dünyanın her yerinde din, vicdan ve inanç özgürlüğü ile ilgili, eğitim kültür ve ibadet açısından bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar aşılamaz da değildir. Demokratikleşme sürecinde önemli açılımlar olmaktadır. Bu açılımların sonuçlarını ancak sabır ve hoşgörüyle aşmak mümkündür. Aşılma sürecinde ülkemizdeki din temsilcilerinin işbirliği içerisinde olma arzuları hepimizde memnuniyet yaratmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığının gerek 3–7 Mayıs 2000 tarihlerinde İstanbul’da düzenlediği Avrupa Birliği Şûrası ve gerekse 10–11 Mayıs 2000 tarihleri arasında Tarsus’ta gerçekleştirilen İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinler Toplantısı bu bağlamdaki iyi niyetin açık bir göstergesidir.

Tarih, farklı din ve fikirlerin bir arada huzur içerisinde yaşadığı örneklerle doludur. Bununla birlikte tarihte dinler arası kavga ve savaşların vuku bulduğu husus da bir gerçektir. Hatta aynı dinin müntesipleri arasında bile sıkıntı ve rahatsızlıkların olduğu bilinmektedir. Ancak, aramızdaki kavgalara sebep olan ve birbirimizi düşmanlığa sürükleyen dini inançlarımız değil; kendi dinlerini doğru anlamayan, gönlünü taassuba kaptıran veya çıkarları için dinlerini alet eden insanlardır. Ayrıca diğer dinler ile ilgili eksik ve yanlış bilgiler de bu kavgalara sebep olmaktadır. Bütün bunların çözüm yolu her dinin doğru anlatılması yanında, diğer dinlerin de objektif öğretilmesinden geçmektedir. Biz dini temsilciler olarak bu alanda üzerimize görevlerin düştüğü bilinci içerisinde yanlışlıkların giderilmesi için müşterek çaba harcama kararlılığında olduğumuzu vurgulamak isteriz.

Dinler arası diyalog; dinleri birleştirme veya bir potada eritme faaliyeti değil, tüm farklılıkları koruyarak herhangi bir zorlamaya gitmeden hoşgörü ve anlayış içinde ortak meseleleri konuşma, müzakere etme ve işbirliği yolları arama gayretidir. Bu arayış sürecinde farklılıklardan ziyade ortak noktaların vurgulanması gerekmektedir. Dolayısıyla bu süreçte din adamlarına önemli görevler düşmektedir. Esasında mensubu bulunduğumuz İbrahimî dinlerin insanları barışa ve sevgiye davet ettiği bilinen bir husustur. Dünya insanlığının barışa ve sevgiye her şeyden çok ihtiyaç duyduğu günümüzde tüm din adamları sevgi ve barışı anlatmalıdır.

Ayrıca, din mensupları ateizm, uyuşturucu, açlık, savaş, şiddet terörizm ve yabancı düşmanlığı gibi sevgiyi yok eden ve hiç bir dinin kabul etmediği olumsuzluklar karşısında ortak mücadele vermelidir. Bu inanç ve kararlılıkla burada müşterek attığımız adımın, insanlık barışı için sürdürülmesi arzumuzu kamuoyuna saygıyla sunarız.

Mehmet Nuri **Yılmaz**, Türkiye Diyanet İşleri Başkanı

Bartolemos I, Rum Ortodoks Patriği, İstanbul

Mesrob II, Türk Ermeni Patriği

Ishak **Haleva**, Türkiye Rabbi Başkan Yardımcısı

Metropolitan Filüksinos Yusuf **Çetin**, Süryani Ortodoks Cemaati Patrik Yardımcısı

Louis **Pelatre**, Latin Toplumunun Ruhani Lideri, İstanbul

Kostantin **Kostof**, Rahip, Bulgar Ortodoks Kilisesi

Yusuf **Sağ**, Süryani Katolik Toplumunun Patrik Yardımcısı

François **Yakan**, Keldani Toplumunun Ruhani Lideri Yardımcısı

Apraham **Firatyan**, Katolik Toplumunun Ruhani Lider Yardımcısı (Ermeni)
